

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Donald Davidson k základním problémům teorie poznání

(diplomová práce)

Vypracovala: Soňa Langerová
Vedoucí práce: Mgr. Filip Tvrdý
Katedra: filozofie
Olomouc 2006

Obsah:

Anotace.....	3
Vymezení Davidsonovy epistemologie.....	4
Quinova naturalizovaná epistemologie.....	7
Davidson versus Quine.....	11
Problém poznání vlastní mysli.....	13
Komunikace jako zdroj pojmu objektivit.....	16
Odpověď skeptikovi.....	19
Problém korespondence.....	23
Pravda a význam.....	28
Třetí dogma empirismu.....	34
Externalismus.....	39
Anomální monismus.....	45
Turingův test.....	52
Externalizovaná epistemologie.....	57
Zhodnocení Davidsonovy epistemologické koncepce.....	61
Použitá literatura.....	65

Annotation

The aim of the diploma thesis is to inquire those „nooks“ of the modern epistemology, which found response in conception of American philosopher Donald Davidson. Firstly, it is the question of traditional epistemological problems, such as knowledge of one's own mind, knowledge of mind of the others, and knowledge of external world. Secondly, it is the question of problems which appear in contemporary philosophy based on analytical tradition, such as relationship between mind and body, dichotomy „externalism - internalism“, realism – relativism of knowledge etc. Moreover, Davidson's own conception called „externalized epistemology“ is introduced.

Děkuji Mgr. Filipu Tvrđému, že se laskavě ujal vedení této práce, Doc. PhDr. Lubomíru Valentovi, bez jehož pedagogického vlivu by tato práce pravděpodobně nevznikla a všem, kteří mi pomáhali s její realizací.

Vymezení Davidsonovy epistemologie

Epistemologie, kterou zastává Donald Davidson, stojí v opozici vůči klasické karteziánské epistemologii. Počínaje Descartesem, mířily totiž snahy řady epistemologů k hledání nějakého pevného základu, od kterého by se odvíjelo veškeré další poznání. Descartes, který nejprve zpochybnil věrohodnost našich smyslových orgánů v procesu poznávání, se musel uchýlit k takovému druhu poznatků, které jsou naší mysli předkládány nezprostředkovaně. Jako jistý základ poznání pak nahlédl nemožnost zpochybnit vlastní pochybující mysl. Poznání jejího obsahu mělo otevřít cestu k poznání vnějšího světa a jiných myslí. Sebejistota tázajícího se subjektu vedla Descartesa k tomu, že mysl (myslící substanci) považoval za substanci bytostně se lišící od substance rozprostrané, tj. od všeho, co nám zprostředkovávají naše smysly. Z propastné odlišnosti obou substancí se tak vynořily mj. dva spolu související dualismy, které zaměstnávaly filozofy následujících generací, tj. dualismus subjektivního a objektivního a dualismus mysli a těla. Hlavním problémem, který si vynucoval řešení, bylo vysvětlit, jak mohou obě odlišné substance navzájem spolupůsobit, protože o tom, že se tak děje, nás přesvědčuje běžná zkušenost. Dualismus subjektivního a objektivního totiž zdůrazňuje, že mysl může poznávat jistě (nebo Descartesovými slovy „jasně a rozlišeně“) pouze entity, které před myslí stojí přímo, bez zprostředkování smyslovými orgány. Tato jistota subjektivního poznání nám však nepomůže k jistému poznání vnější reality (pokud ovšem spolu s Descartesem nepostulujeme ideu dobrotivého boha, který nám zaručuje, že nás naše smysly neklamou), ač v běžném jednání o věrohodnosti smyslů nepochybujeme a pochybovat nepotřebujeme. Podobně tomu je i s dualismem mysli a těla. Myslím-li si, že jsem zvedla ruku, obvykle nepochybují o tom, že jsem tak skutečně učinila, a přesto je tato souvislost mezi myslí a tělem

zpochybněna tím, že mé myšlenky jsou mi přístupné přímo, kdežto pochody vlastního těla náleží rozprostraněné substanci, ke které mám přístup pouze zprostředkovaně pomocí smyslů. Descartesův dualismus tak otevřel dveře skepticizmu. Již Hume poukázal na fakt, že od jistoty sebepoznání nevede k poznání vnějšího světa žádná cesta. Názor, že v poznání, které se týká vnějšího světa nemáme takovou jistotu jako v případě bezprostředního poznání vlastní mysli, měl za následek, že se vynořily argumenty, které tvrdily, že naši zkušenost vyvolanou realitou nelze odlišit od snu nebo že jistý „zlý démon“ má zájem na tom, abychom se ve svých zkušenostech neustále mýlili. Descartes uvažuje o následující situaci:

„Budu tedy předpokládat, že ne nejlepší Bůh, pramen pravdy, ale že nějaký zlý démon a zároveň nejvyšší mocný a chytrý vynaložil všechno své úsilí na to, aby mě oklamal. Budu si myslit, že nebe, vzduch, země, barvy, tvary, zvuky a vše mimo mne není nic jiného než šílené sny, jimiž nastražil léčky mé důvěřivosti. Budu se sám na sebe dívat jako na někoho, kdo jaksí nemá ruce, oči, maso, krev ani žádný smyslový orgán, ale kdo se přitom mylně domnívá, že to všechno má.“¹

Dokázání faktu, že skepticizmus je neudržitelný postoj, který plyne ze špatného pochopení procesu poznávání, je jedním z cílů Davidsonovy koncepce *externalizované epistemologie*, ke které se vrátím v následujících kapitolách.

Dalším Davidsonovým záměrem je ukázat, jak lze od „subjektivního“ poznávání jednotlivých myslí dojít k poznávání „objektivní“ reality, která je předpokladem pro vědecké poznání. Výrazy „subjektivní“ a „objektivní“ přitom dávám do uvozovek proto, že chci zdůraznit skutečnost, že pro Davidson žádné „čistě subjektivní“ ani „čistě objektivní“ poznání neexistuje (alespoň v tom smyslu, který jim připisuje karteziánské stanovisko). Východiskem k tomu bude odmítnutí veškerých fundacionalistických názorů, tj. názorů které tvrdí, že některé poznatky jsou základnější než ostatní a

¹ Descartes, R.: Úvahy o první filosofii, str. 41.

nepotřebují zdůvodnění, zároveň však zdůvodňují ostatní poznatky. Sem patří kromě karteziánské jistoty vlastní myslí a jejich obsahů rovněž učení některých empiriků², kteří předpokládali existenci přímých, nezpracovaných zkušenostních dat (smyslová data, počítky, impresie, apod.), které se „vtiskují“ do naší myslí a čekají teprve na své zpracování. V tomto ohledu bude vhodné spolu s Davidsonem prozkoumat povahu všech tří druhů poznání, tj. poznání vlastní myslí, poznání druhých myslí a poznání vnějšího světa. Zároveň se pokusím ukázat, jakou úlohu hrají tyto druhy poznání v Davidsonově pojetí poznávacího procesu. Podle Davidsona jsou názory, které tvrdí, že filozofové mají zvláštní metody k tomu, aby odkrývali zásady správného a jistého poznání a tím teprve připravovali cestu vědcům, nekorektní. Přiklání se tedy ke stanovisku svého učitele Quina, který k výše zmíněnému názoru dospěl ve svém programu *naturalizované epistemologie*. Z toho důvodu budu zdůrazňovat skutečnost, že se Davidson nepokouší povznést nad skutečnou praxí poznávacího procesu (v tom smyslu, že by usiloval o dosažení nějakého vyššího stupně poznatků, než jakého může dosáhnout věda) a že v tomto bodě navazuje rovněž na tradici zdravého rozumu (*common sense*), tj. Davidson se při formulování svých názorů snaží držet skutečností, které považuje za obecně intuitivně přijatelné.

² Srov. např. názory klasických britských empiriků, jmenovitě Locka, Berkeleyho, Huma.

Quinova naturalizovaná epistemologie

Quinova *naturalizovaná epistemologie* upírá epistemologii její tradiční normativní postavení, tzn. Quine odmítá názor, který tvrdí, že když najdeme a stanovíme pravidla správného myšlení a poznání, můžeme najít pevný základ, kterým se budou řídit ostatní vědy. Quine říká:

„Na rozdíl od starých epistemologů nehledáme žádný pevnější základ pro vědu, než je věda sama; takže plody vědy můžeme volně využívat při zkoumání jejích kořenů. Jde, tak jako ve vědě vždy, o zaobírání se jedním problémem pomocí našich odpovědí na problémy jiné.“³

Tento názor souvisí s tím, jak Quine charakterizuje naturalismus. Podle něj se jedná o *racionální rekonstrukci* toho, „jak jednotlivec nebo rasa skutečně získávají uvážlivou teorii vnějšího světa“⁴, tj. o popis procesu, ve kterém k určité teorii světa dospíváme, přičemž vycházíme od subjektivních stimulací našich vnějších sensorických receptorů. Tento problém se ovšem snaží řešit rovněž věda, proto mezi vědou a epistemologií nemůže být rozdíl v tom, že jedna disciplína může být fundamentálnější než druhá. Quine tedy odmítá karteziánské hledání jistoty, jejímž základem je všeobšáhlá skepse a dalším krokem je hledání nezpochybnitelných pravd. Naproti Descartesovu dualismu klade Quine materiální (fyzikální) monismus. Tvrdí, že lidé jakožto fyzické subjekty mají tendenci interpretovat okolní svět jako sestávající z fyzických předmětů, resp. že pokud přijmeme současnou vědu jako nejlepší teorii, kterou momentálně o světě máme, musíme přijmout zároveň i její ontologii fyzikálních předmětů. Uvažovat o ontologii nezávisle na určité teorii totiž podle Quina nedává smysl. Quine dále navazuje na Fregu a další analytické

³ Quine, W.V.O.: Od stimulu k vědě, str. 38.

⁴ Tamtéž, str. 38.

filozofy v odmítání mentálních entit, které považuje za neprůhledné a tedy nepotřebné přežitky, které věda, usilující o objektivitu a kontrolovatelnost svých výsledků, nepotřebuje. Zároveň polemizuje s empirismem logických pozitivistů. Empirismus logických pozitivistů se opíral o předpoklad, že pravdivost výroku závisí jednak na jazyce, tedy na správném použití jazykových výrazů, a jednak na mimojazykových skutečnostech, tedy na souhlasu slov s empirickým pozorováním. Tímto se ovšem prostor filozofie zúžil na analýzu jazyka vědy. V takovém pojetí má své místo empirie a logická pravidla, která umožňují spojovat jednotlivé výrazy a věty založené na bezprostředním poznání skutečnosti. Ověřování výroků pak probíhá na základě jeho rozložení na jednoduché, protokolární věty (*Protokollsätze*) a jejich konfrontaci s realitou. Oba tyto předpoklady se pokusil vyvrátit Quine ve svém slavném článku *Dvě dogmata empirismu*.

Quine nepopírá fakt, že pravdivost výroku závisí na jazyce a na mimojazykových skutečnostech, pouze prohlašuje, že výroky nelze přesně rozdělit na analytické (pravdivé na základě významů slov) a syntetické (pravdivé na základě mimojazykové reality). Vedou ho k tomu pochybnosti o platnosti teorie významu. Quine totiž rozlišuje teorii významu (intenze) od teorie reference a významy jsou pak pro něho temné entity, jejichž povahu nelze jasně vysvětlit (srov. záhadný status Fregova *smyslu*). Quine se proto snaží najít definici analytičnosti na základě jiných pojmů (synonymie, kognitivní synonymie, sémantické pravidlo), ale zjišťuje, že všechny tyto pojmy předpokládají, že pojmu *analytický* již předem rozumíme. S tím souvisí i odmítnutí „druhého dogmatu“ tj. redukcionismu na protokolární věty, jakožto základu pro verifikaci výroků. Quine odmítá skutečnost, že věty lze verifikovat izolovaně, tj. bez ohledu k ostatním větám, které považujeme za pravdivé, resp. k celé teorii. Podle něj je totiž zavádějící představa, že se singulární termíny přímo vztahují k jednotlivinám a pozorovací věty odpovídají jednoduchým situacím bez ohledu na kontext, ve kterém je vyslovujeme. Na druhé straně ukazuje, že významům jednotlivých slov se učíme na základě jejich použití v jednoduchých pozorovacích větách, v určité pozorovatelné situaci a mezi

dalšími účastníky této situace, kteří nás podporují v určitých přesvědčeních souhlasem a odrazují nás od jiných přesvědčení svým nesouhlasem. Volba slov je pak záležitostí pragmatickou, protože se snažíme formulovat takové výroky, které vyvolávají souhlas. Mluvit pak o empirickém obsahu jednotlivých výroků je zavádějící, jediné co můžeme udělat je na základě zjevného chování účastníků komunikace usuzovat na způsob používání daného jazykového výrazu. K tomuto zjištění ho vede skutečnost, že smyslová data, která máme k dispozici pro určování významu, jsou velice chudá a přiřazování významu větám je spíše záležitostí dohadování (viz příklad s lingvistou v terénu) než vztah přímého referování mezi větou a realitou. Z této skutečnosti (Quine mluví o „neurčitosti překladu“) vyplývá, že rozlišení vět na analytické a syntetické je záležitostí pragmatickou, protože jako vždy pravdivé výpovědi volíme raději vysoce teoretické výroky vědy, jejichž odmítnutí by nám činilo největší problémy a raději revidujeme výpovědi, které mají bližší vztah k empirii. Místo rozlišení na věty analytické a syntetické Quine hovoří také o větách teoretických a pozorovacích. Přitom tvrdí, že vět, které jsou spojeny s pozorováním přímo je pouze zlomek⁵, kdežto vět teoretických, které jsou spojeny s pozorováním nepřímo prostřednictvím dalších vět, se kterými jsou propojené, převažují. Jednotkou empirického významu je pak pro Quina věda jako celek, přičemž vědu chápe jako lidský konstrukt, který je spjatý s přímým pozorováním pouze na okraji. Rozhodnutí, jak budou senzorké vstupy později využity k tvorbě složitějších teoretických vět, resp. teorií, ponechává Quine na pragmatickém uvážení. Russellův a Carnapův program, jehož cílem bylo vysvětlit vnější svět jako logický konstrukt ze smyslových dat, se v této perspektivě ukazuje jako neuskutečnitelný. Protože tedy užívání jazyka souvisí s jazykovým chováním ostatních uživatelů jazyka, nemá smysl hovořit o tom, že se jazykem přibližujeme poznání určité struktury skutečnosti. Na způsobu jakým přistupují ke skutečnosti závisí i volba pojmového schématu. Hovoří-li Quine o vědě, říká, že pro vědu se jeví nejvýhodnější takové pojmové schéma,

⁵ Jedná se o věty, které stojí v základu učení se jazyku, resp. nejjednodušší věty umožňující vstup do neznámého jazyka, např. „prší“, „táta“, „(támhle je)pes“, apod.

které může sloužit jako nástroj k předpovídání budoucí zkušenosti na základě zkušenosti předchozí. Quine k tomu dodává:

„Avšak z hlediska svého epistemologického založení se Homérovi bohové od fyzikálních objektů neliší principiálně, ale pouze co do dostupně. Oba druhy entit se v našem myšlení vyskytují pouze jako jakési kulturní postuláty. Mýtus fyzikálních objektů ukázal svou epistemologickou převahu tím, že dokázal úspěšněji než ostatní mýty vštípit plynutí naší zkušenosti zvládnutelnou strukturu.“⁶

Epistemologie tedy je, podobně jako věda, náchylná k chybám a lze ji časem korigovat. Korigování teorie ovšem opět není otázkou dílčích vět, ale celých souborů vět, resp. celé teorie. Žádný nezpochybnitelný základ poznání, o kterém snil Descartes nebo logičtí pozitivisté, neexistuje. Nyní nic nebrání tomu, aby Quine mohl tvrdit, že k ospravedlnění poznání nám stačí sama věda a vidět tak epistemologii jako kapitolu psychologie, tj. jako součást přírodní vědy.

⁶ Quine, W.V.: Dvě dogmata empirismu, In.: Peregrin, J. (ed.): Co je analytický výrok, str. 97–98.

Davidson versus Quine

Problémy Quinovy koncepce lze vidět v obou (byť spolu souvisejících) polohách Quinovy filozofie, tj. jak v poloze epistemologické, tak v poloze scientistické.

Z epistemologického hlediska lze napadnout jeho zjednodušování lidského jednání a poznání na externální vstupy a behaviorální výstupy, tj. na mechanický vztah stimul-reakce. Quine v touze po objektivitě a intersubjektivní dostupnosti naší evidence, která přichází z vnějšího světa, opouští myšlenku soukromých smyslových dat a upřednostňuje stimulační vnějších nervových zakončení. Cokoliv se děje uvnitř subjektu je podle něho obsahem černé skříňky, do které nelze nahlížet, a tak ho z poznání, které má být veřejně dostupné, můžeme vyloučit. Quine tedy škrte tu část tradiční epistemologie, která bývala považována za nejjistější, a tudíž za základ ostatního poznání, tj. poznání vlastní mysli, kterou, jak budu dokazovat, považuje Davidson za neredukovatelnou na další druhy poznání, tedy na poznání druhých myslí a vnějšího světa. Pro úplnost je ovšem nutné doplnit, že Quine se nesnaží zpochybnit skutečnost, že disponujeme poznáním vlastní mysli, pouze konstatuje, že pro jeho nepozorovatelnost je možné ho z našeho zkoumání (má-li být paralelní s vědeckým zkoumáním) vyloučit.

Co se týče Quinova vědeckého založení, ukazují se problémy v tom, že je zpochybněna možnost dostat se od stimulací vnějších receptorů k objektivnímu (na lidských poznávacích schopnostech nezávislému) poznání vnějšího světa. Quine, po vzoru vědce, vychází od stimulací našich nervových zakončení, které tvoří zdroj pro formulaci pozorovacích vět, přičemž skutečnost, které dílčí podráždění budou pro výsledný stimul relevantní, závisí na tom, jak bude mluvčí, který reaguje na stimul pozorovací větou podporován souhlasem, resp. sankcionován nesouhlasem, ostatních účastníků komunikace. Quine tak

definuje pozorovací věty jako věty, se kterými by souhlasila většina relevantních mluvčích příslušné jazykové komunity, kdyby byla vystavena shodným stimulacím vnějších neurálních receptorů. Tak se dostává do procesu poznání pragmatický prvek již na úrovni pozorovacích vět a směrem k větám teoretickým se stále více prohlubuje. Skutečnost, jakou bude mít vnější svět podobu, závisí pak na rozhodnutí, jaká teorie světa bude všeobecně přijata. Tak se podle Davidsona do epistemologie dostává relativistický názor, který tvrdí, že existuje něco jako pojmové schéma, které ovlivňuje povahu naší evidence. Davidson tento problém nazývá dualismem schématu a obsahu a odmítá ho jako „*třetí dogma empirismu*“. Uskutečnění tohoto dogmatu, ke kterému Quine pouze otevřel cestu svou teorií neurčitosti překladu, vidí Davidson např. v Kuhnově teorii nesouměřitelných vědeckých paradigmat nebo v jazykovém relativismu Sapira a Whorfa.

Dalším, s předešlým názorem souvisejícím, bodem, který Davidson Quinovi vytýká, je že se zcela nezbavil fundacionalismu logických pozitivistů a snaží se jednak vědecké poznatky a jednak některá slova a věty ukotvit v pevných neverbálních základech. Ve vědě se to projevuje tak, že Quine jako kontrolní body vědeckých teorií vidí předpovídání stimulací vnějších receptorů; v souvislosti s jazykem Quine zase dokazuje spjatost pozorovacích vět s událostmi vnějšího světa, které působí na naše smyslová zakončení. Davidson se přitom nesnaží zpochybnit účast smyslů v procesu poznání, pouze zdůrazňuje, že tato účast je kauzální a nemůže být odůvodněním našeho poznání. Proces smyslového vnímání nám umožňuje kontakt s nementální realitou, a tak v tomto procesu nemá smysl uvažovat o chybě. O chybě lze uvažovat až poté, když dospějeme k určitému přesvědčení, které vyvolá určitý počitek a k jejímu odhalení mohou vést zase jen další přesvědčení. Odpověď na otázku, zda mají tato přesvědčení status poznatků, bude muset vycházet z nich samotných. Z tohoto hlediska lze Davidsona vidět jako koherentistu. Zároveň stimulace nervových zakončení považuje stále ještě za nepozorovatelné (a tudíž připomínající pozici starších empiriků) a požaduje, abychom se od nich dostali přímo k předmětům a událostem ve světě, které

zapřičiňují naše přesvědčení, tj. Davidson se kloní k jisté formě externalismu. V této souvislosti se potom bude muset vypořádat s některými problémy, které výše zmíněný Davidsonův externalismus vyvolává.

Problém poznání vlastní mysli

V této kapitole se budu věnovat výše naznačenému Davidsonovu názoru, který tvrdí, že poznání vlastní mysli nelze z procesu poznávání světa, které má mít nárok na objektivitu, vynechat. Právě touha po objektivitě vedla Quina k tomu, že místo zkoumání obsahu mysli upřednostnil zkoumání pozorovatelných vstupů a výstupů (lidského chování). Z pozic eliminativních materialistů tak Quine považuje psychické entity za teoretické konstrukty, které jsou nahraditelné konstrukty fyzikálními. Podle Davidsona stojí v základech podobných postojů skutečnost, že stále ještě přežívá zakořeněný názor o bytostné subjektivitě lidské mysli a jejich obsahů, které jsou často chápány jako určité entity, které vstupují do mysli prostřednictvím individuálních smyslových počitků. Zbavíme-li se předsudku o subjektivitě mysli, tvrdí Davidson, nebude nám nic bránit v tom, abychom zároveň odstranili problém, jak lze ze subjektivních dat vybudovat poznání vnějšího světa, které chce mít nárok na objektivitu a zároveň tak odstraníme dualismus ryze subjektivního a objektivního poznání. Davidson přitom nechce popřít skutečnost, že myšlení je individuální ani že k poznání vlastní mysli nemáme privilegovaný přístup. Jeho cílem je dokázat, že k obsahům našich myšlenek nutně dospíváme v sociálním prostředí, proto obsahy našich myslí nemohou být principiálně nedostupné a nepoznatelné.

Quine nemohl přijmout mentální stavy do své vědecké teorie světa, protože jedním z rysů mentálních stavů je jejich intencionalita, tzn. skutečnost, že se k něčemu vztahují. Navíc k vyjádření našich mentálních stavů často využíváme intencionální pojmy (jako „jsem přesvědčen, že...“, „doufám, že...“, „bojím se, že...“, apod.). Propoziční postoje lze navíc odhalit v pozadí našeho záměrného jednání, protože právě zastávání určitých postojů určuje důvod k určitému jednání. Podle Quina nepotřebujeme tento důvod odhalit,

postačí nám, když dokážeme úspěšně reagovat na vnější projevy mluvčího. Východisko Davidsonovo se od Quina liší v tom, že Davidson přijímá předpoklad, že jakožto lidé jsme schopni důvod konkrétního jednání nejen předpokládat, ale i rozpoznat. V tomto ohledu tedy Davidson využívá závěru hermeneutiky, který jako východisko k poznání spatřuje předrozumění určitým lidským skutečnostem. Chceme-li tedy porozumět lidskému jednání, tak k němu přistupujeme z pozice, která tvrdí, že jakožto lidé už něco o lidech a lidském jednání víme, protože lidmi sami jsme. Jde o skutečnost, že jakožto lidé, kteří disponují určitým stupněm racionality, máme tendenci připisovat jistý stupeň racionality i ostatním lidem. Tento nedokázaný předpoklad stojí tedy v základu toho, jak chápeme jednání druhých lidí na základě pochopení svého jednání. Chceme-li totiž interpretovat mluvčího jako zaujímavějšího určité přesvědčení, nestačí nám popsat vnější projevy jeho chování, ale musíme odhalit důvod, který jeho zaujímání příslušného přesvědčení ospravedlňuje. Tento důvod však můžeme získat pouze tak, že sami víme, co to znamená mít přesvědčení a rovněž známe příčiny, které určitá přesvědčení vyvolávají. Davidson tento fakt vyjadřuje slovy:

„Nemělo by nás překvapit, že to, co můžeme říkat a chápat o propozičních postojích druhých, je právě tím, co můžeme postihnout párováním svých vět (či promluv – nebudu to zde rozlišovat) a těchto postojů. To samozřejmě neznamená, že by si někdo jiný nemohl myslet něco, co si nemohu myslet já; pak to ale bude mít obsah, který nemohu vyjádřit. Stejně tak nechci úplně vyjádřit možnost, že mám nějaké propoziční myšlenky, ale nemohu je vyjádřit. Pro účely mého argumentu zcela postačí, že můžeme-li vyjádřit myšlenku, svou vlastní nebo někoho jiného, musíme se uchýlit k onomu zmíněnému základnímu prostředku, tj. zobrazit ji pomocí struktury našich vět. Naše věty poskytují jediné měřítko mentální.“⁷

⁷ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 98-99.

Tento normativní prvek, který stojí v základech našeho připisování propozičních postojů je tím, co zabraňuje začlenit propoziční postoje do ucelené vědecké teorie světa.

I když Davidson překračuje meze klasické analytické filozofie (výše jsme zmínili jeho ovlivnění hermeneutikou), jeden podstatný rys jeho koncepce ho s analytickou tradicí pevně spojuje. Jedná se o důraz, který klade na jazykovou komunikaci. Celá tradice analytické filozofie se totiž odvíjí od skutečnosti, že chceme-li naše zkoumání objektivní reality založit na pevných (pro vědecké účely vhodných) základech, musíme se od subjektivního (na introspekci založeného) zkoumání obsahů našich myslí přenést k intersubjektivitě, kterou nám poskytuje právě jazyk.

Chceme-li tedy, podle Davidsona, ukázat jak dospíváme k obsahům vlastní mysli, neobejdeme se bez pochopení faktu, jak prostřednictvím intersubjektivní komunikace docházíme k pojmu objektivní pravdy. Problém, jak vysvětlit poznání vlastní mysli, tak (jak si ukážeme posléze) již od počátku nelze oddělovat od poznání druhých myslí a poznání vnějšího světa. Zároveň, a to bude další Davidsonův závěr, však nelze žádný z těchto tří druhů poznání redukovat na jiný druh, ani považovat jeden z těchto druhů za základ pro poznání ostatních druhů poznání.

Tradičně bylo právě poznání vlastní mysli, jak jsme si již ukázali, považováno za nejjistější a soudilo se, že by úlohu základního druhu poznání mělo převzít právě ono. Davidson souhlasí s názorem, že poznání vlastní mysli má zvláštní autoritu, protože k tomu, abychom poznali obsah své mysli skutečně nepotřebujeme žádnou evidenci, kterou by nám poskytovaly smyslové orgány, kdežto v případě poznání myslí druhých se bez takové evidence neobejdeme. Přesto však, podle Davidsona, lze objektivní poznání založit na individuálních přesvědčeních spolu komunikujících myslí. Je to dáno skutečností, že k tomu, abychom mohli formulovat svá přesvědčení, musíme disponovat pojmem objektivní pravdy, a abychom mohli mít pojem objektivní pravdy musíme disponovat jazykem. Uvážíme-li tedy tyto okolnosti, které

tvorbu přesvědčení doprovázejí, musíme odmítnout představu přesvědčení jako určitých soukromých entit, které se nacházejí uvnitř mysli.

Komunikace jako zdroj pojmu objektivitu

Rozeberme si nyní podrobněji Davidsonův názor, který tvrdí, že k tomu, abychom mohli vůbec mít nějaké myšlenky, tak se neobejdeme bez jazyka. Davidson soudí, že pokud porozumíme tomu, jak probíhá (v ideálních podmínkách) lidská komunikace, budeme lépe rozumět i skutečnosti, jak jedinec dospívá k obsahům svých přesvědčení a zároveň, jak může být na individuálních přesvědčeních založeno poznání objektivního světa. Dále si v této kapitole povšimneme otázky, proč (pokud má mít naše poznání nárok na objektivitu) nemůžeme poznání ostatních myslí a vnějšího světa považovat za odvozené od poznání vlastní mysli. K popisu jazykové komunikace dále potřebujeme, jak se domnívá Davidson, předpokládat určité skutečnosti – tj. existenci vnějšího, na našem poznání nezávislého, světa, existenci druhých myslí a také skutečnost, že každý účastník komunikace již předem disponuje pojmem objektivní pravdy. Jak tedy, podle Davidsona, komunikace probíhá?

Nejprve si představme jednoduchou komunikační situaci, kdy se např. dítě učí používat určité slovo – dejme tomu „pes“. Základní evidencí dítěte budou situace, kdy pozoruje, že ostatní lidé používají slovo „pes“ v přítomnosti skutečných psů. Poté se samo pokouší užít slovo „pes“, vidí-li psa. Může se ovšem stát, že dítě nerozezná v určité situaci (např. vinou velké vzdálenosti) kočku od psa. Nyní v přítomnosti kočky použije slovo „pes“. Přitom ho pozoruje otec a rozezná, že dítě se mylně domnívá, že tato kočka je psem. Proto dítě opraví a dělá to tak dlouho, dokud se dítě nenaučí rozeznávat ty aspekty vnějšího světa, které rozeznává on v případě, že chce něco označit „psem“. Z tohoto příkladu vyplývají dva důležité poznatky. Za prvé – podle Davidsona je pro komunikaci nezbytné, aby každý jedinec k sobě dokázal řadit podobné reakce na určité situace, přičemž nacházení podobných aspektů je

výsledkem evoluce. Fakt, že reagujeme na stejné aspekty světa však poznáme teprve tehdy, když komunikujeme s dalšími mluvčími. Davidson tuto situaci popisuje následovně:

„Na scéně jsou teď nikoli dva, ale tři vzorce podobnosti. Dítě pokládá stoly za podobné; my pokládáme stoly za podobné; a za podobné pokládáme také reakce dítěte v přítomnosti stolů. Najednou má smysl, že nazýváme reakce dítěte v přítomnosti stolů podobnými. Za předpokladu těchto tří vzorců odezvy skutečně můžeme určit místo stimulu, který vyvolává reakce dítěte. Relevantní stimuly jsou předměty či události, které přirozeně pokládáme za podobné (stoly) a kterých se týkají reakce dítěte, jež pokládáme za podobné.“⁸

Tak dochází Davidson k pojmu *triangulace*, který nám říká, že má-li být komunikace úspěšná musí stát pohromadě tři její složky, tzn. nositel mentálních stavů, ostatní jedinci s nimiž komunikuje a svět, který společně sdílíme. Davidson tuto skutečnost vyjadřuje slovy:

„Tři druhy poznání tvoří jakousi trojnožku: když kteroukoli z těchto noh odstraníme, zbývající části se zhroutnou.“⁹

Nyní vidíme, že obsahy propozičních postojů jsou skutečně utvářeny v sociálním prostředí, a proto nemohou být zcela soukromé a pro ostatní nepřístupné. Jejich přístupnost je vlastně základem toho, že vůbec můžeme nějaká přesvědčení zastávat. Kdybychom totiž nemohli rozpoznat, jaká přesvědčení zastávají druzí, nemohli bychom zastávat žádné přesvědčení ani my.

Nyní se dostáváme k druhému poznatku, tj. k otázce, jak souvisí pojem přesvědčení s pojmem pravdy. Chceme-li si totiž vytvořit nějaké přesvědčení, které se týká vnějšího světa, musíme si být vědomi skutečnosti, že naše

⁸Tamtéž, str. 140-141.

⁹Tamtéž, str. 249.

přesvědčení mohou být pravdivá (nebo nepravdivá) nezávisle na tom, co si sami myslíme. Aby mluvčí mohl říci, která přesvědčení jsou pravdivá, musí si být vědom možnosti chyby. A chybu lze, podle Davidsona, odhalit pouze na pozadí dalších přesvědčení. Tento postoj, tj. že se člověk nemůže povznést „nad“ svá přesvědčení, tedy že nemůže porovnat svá přesvědčení se světem a zjistit, jestli světu odpovídají či nikoli, je, podle Peregrina, vyústěním Davidsonova naturalismu.¹⁰

Podobně bychom pak měli přistupovat i k propozičním postojům druhých. Pokud budeme chtít rozpoznat, k čemu se vztahují promluvy druhých, tedy co myslí svými slovy, budeme muset předpokládat, že i druhí pokládají svá přesvědčení za pravdivá, nezávisle na tom, co si myslí, tj. že disponují pojmem objektivní pravdy.

Nyní ovšem lze vznést námitku, že pokud tomu je tak, že důvodem pro naše přesvědčení může být zase jenom další přesvědčení, může se stát, že ze sítě našich přesvědčení nevede cesta ven k objektivnímu poznání světa, tedy že můžeme poznat svět pouze jako svět pro člověka. V tomto světle by pak bylo možné nahlížet i na pojem pravdy v omezeném smyslu jako na lidský konstrukt.

¹⁰ Srov. Peregrin, J.: Donald Davidson: boj s „mýtem subjektivity“, str. 207.

Odpověď skeptikovi

Na začátku jsme si řekli, že Davidsonova odpověď skeptikovi nebude spočívat ve vyvrácení skepticismu, ale v odstranění samotných jeho základů. Davidson se domnívá, že když změníme pohled na to, jak jedinci k poznání dospívají, zjistíme, že příčiny skeptických pochybností samy zmizí. Pojďme tedy nejdříve stručně prozkoumat zákoutí novověké epistemologie¹¹, aby nám posléze bylo jasnější, které její aspekty odmítá Davidson uznat, protože jsou, podle něj, zdrojem všech pochybností.

Základy novověké skepse musíme hledat v Descartesově obratu k subjektu. Tento krok otevřel cestu k tomu, aby se rozevřela propast mezi poznávajícím subjektem a poznávanou objektivní realitou, tj. poznávací proces se vyznačuje relací mezi subjektem a (na něm nezávislým) objektem. Descartes sice tuto propast ještě překlenul pomocí metafyzických principů, ale cesta ke kritickému přezkoumání lidských poznávacích schopností byla nevratně nastolena. Britský empirismus, počínaje Lockem, již pracuje s představou, že k tomu, aby byl subjekt schopen poznávat vnější svět, musí do mysli pojímat ideje, které jsou smyslově zprostředkovanými odrazy vnějšího světa. Veškeré poznání je pak závislé na spojování těchto jednoduchých idejí. Úskalím tohoto pohledu, na které plně upozornil Hume, je skutečnost, že v takto pojaté mysli nelze najít žádnou záruku toho, že ideje adekvátním způsobem poskytují informace o vnějším světě. Tak se hroutí středověká myšlenka adekvace, protože není jasné, jak by bylo možné korespondenci mezi idejemi a vnějším světem zdůvodnit.

S výše nastoleným problémem se mj. snažili vypořádat filozofové, které zahrnujeme pod hlavičku rané fáze analytické filozofie. Tito myslitelé se

¹¹ V této pasáži se budu opírat o stať Milana Sobotky *Humova skepse*.

domnívali, že k řešení stávajících potíží napomůže fakt, že přeneseme pozornost z idejí, které jsou uvnitř mysli, na jazyk, kterým naše myšlenky vyjadřujeme. Pokud potom jazyk očistíme od nánosů, které vztah mezi světem a našimi větami o světě zatemňují, budeme schopni jednotlivé věty porovnávat s realitou a myšlenka korespondence bude zachráněna. Výhoda tohoto přístupu měla spočívat v tom, že jazyk je, na rozdíl od mysli, veřejně přístupný, a proto lze lépe sledovat, jak lidé k myšlenkám o světě dospívají. Správné použití nějakého výrazu v této koncepci předpokládalo, že tento výraz lze vztáhnout k určitému objektu ve světě, který je chápán jako význam tohoto výrazu. Takové utváření významů však nelze odpoutat od své závislosti na smyslech, a tak se Wittgenstein s Russellem shodli na skutečnosti, že skepticismus je nevyvratitelný postoj.

Davidson se domnívá, že abychom se vyhnuli těmto obtížím, bude nutné odstranit takovou představu korespondence, která tvrdí, že k tomu, abychom zjistili zda je nějaká naše věta pravdivá, musíme najít fakt ve světě, který ji pravdivou činí. Verifikaci jednoduchých vět si lze (z tohoto pohledu) představit tak, že naši větu porovnáme se smysly zprostředkovaným názorem a složitější věty verifikujeme tak, že je rozložíme na části, které lze opět empiricky ověřovat. Davidson však upozornil na fakt, že smysly nám umožňují jediný kontakt se světem, a tak by empirická verifikace znamenala kruhové zdůvodnění. V této koncepci totiž smysly přebírají jak úlohu příčiny našich přesvědčení, tak také úlohu důvodu pro naše přesvědčení. Justifikaci našich poznatků je proto potřeba hledat mimo oblast vnímání. Zároveň je, podle Davidsona, potřeba zbavit se představy mentálních entit (a dalších epistemologických prostředníků mezi myslí a světem, tj. i smyslových dat), které jsou obsahem našich přesvědčení. Tak totiž odstraníme jádro problému korespondence, protože nebudeme mít co s realitou porovnávat. Davidson tvrdí, že naše přesvědčení jsou často zapříčinována vnějším světem, ale zastávat přesvědčení podle něj znamená být v určitém stavu a nikoli skutečnost, že vnější podněty vstupují do mysli, která se jimi poté zaobírá. Tak nám odpadá problém toho, že nemusíme předpokládat důkladnou

obeznámenost myslí s entitami, kterých se naše přesvědčení týkají. Zároveň se nemusíme trápit ani tím, že k takové obeznámenosti dospíváme pouze u minima předmětů, kterých se naše přesvědčení týkají.

S takovou koncepcí, která předpokládá, že k určení denotace určitého objektu, o kterém naše tvrzení vypovídá, potřebujeme být s příslušným objektem důkladně obeznámeni, se můžeme v rámci rané fáze analytické filozofie setkat např. u Bertranda Russella. V Russellově pojetí můžeme o obeznámenosti s určitým objektem hovořit pouze v případě, že daný objekt bezprostředně působí na naše smysly, tj. o bezprostřední obeznámenosti hovoříme pouze v případě tzv. smyslových dat. To, čemu můžeme bezprostředně připsat reálnou existenci, jsou, v této koncepci, pouze vlastní jména a pokud chápeme pojem „obeznámenosti“ důkladně, můžeme za vlastní jméno považovat pouze zájmeno „toto“, pokud je použito ostenzivně. Všechny ostatní výrazy užívané v našich větách je nutno považovat za deskripce, o jejichž existenci (resp. neexistenci) můžeme teprve rozhodnout na základě empirie. Z toho důvodu nelze přistupovat k jednotlivým promluvám tak, že objekty, které se v těchto promluvách vyskytují, vztahujeme primárně ke skutečným objektům vnějšího světa.

V této situaci je, podle Davidsona, nejvýhodnější předpokládat, že jedinou oporou pro zastávání určitého přesvědčení mohou tvořit jen další přesvědčení. Z tohoto hlediska budeme brát za pravdivé takové přesvědčení, které zapadá do systému dalších našich přesvědčení, která považujeme za pravdivá. Nyní nám tedy odpadá problém, jak založit zdůvodnění našich přesvědčení na smyslové evidenci, ale nastává nový problém, totiž co nám zaručí, že se naše koherentní množina přesvědčení vůbec něčeho týká, nebo jinými slovy jak víme, že se ve všech našich přesvědčeních nemýlíme. Na tuto otázku Davidson odpovídá tvrzením, že člověk k tomu, aby mohl odhalit, že se mýlí, musí zastávat řadu pravdivých přesvědčení. Nemůžeme se prostě zmýlit v tom, že něco je pes pokud nevíme, že pes má čtyři nohy, srst, dvě uši, někdy kouše a spoustu dalších věcí. Navíc je možnost omylu podmíněna tím, že si jsme vědomi rozdílu mezi našimi přesvědčeními a realitou. Pokud navíc uvážíme závislost

obsahů našich přesvědčení na působení vnějšího světa, můžeme pochopit Davidsonovo stanovisko, které odmítá skepticismus slovy:

„Globálnímu skepticizmu, který zpochybňuje věrohodnost našich smyslů, podle mého názoru v cestě stojí fakt, že v těch nejjednodušších a metodologicky nejzákladnějších případech nemáme jinou možnost než považovat příčiny toho kterého přesvědčení za objekty, kterých se toto přesvědčení týká.“¹²

Davidson se tedy nechce vzdát myšlenky, že lze množinu našich přesvědčení vztáhnout k realitě, které se tato přesvědčení týkají. Zároveň ovšem odmítá takovou představu, která tvrdí, že naše přesvědčení lze nějakým způsobem s realitou porovnávat. Davidson proto někdy mluví o „*korespondenci bez konfrontace*“¹³. I přes toto označení si je ovšem Davidson vědom úskalí myšlenky korespondence, která (pokud ji bereme doslova) může být zdrojem mnoha nedorozumění.

¹² Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 176-177.

¹³ Viz stať *Koherentní teorie pravdy a poznání*, In.: Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita.

Problém korespondence

Davidson již ve svých raných článcích poukazoval na řadu problémů spojených s korespondenční teorií pravdy. I když se nejdříve pokoušel něco z korespondenční teorie zachovat¹⁴, později toto stanovisko odmítl a hovořil raději o koherenční teorii. Nyní bych se chtěla zabývat těmi problémy korespondenční strategie, které Davidsona od počátku znepokojovaly.

Davidson se ve svých názorech opírá o Tarského koncepci pravdy, protože dobře vyjadřuje základní intuici o pojmu pravdy, totiž fakt, že pravdivost věty závisí na tom, co tato věta znamená a na tom, jaká je realita. Tarski tuto skutečnost vyjadřuje následující schématem, které bývá běžně označováno jako T-schéma:

(T) x je pravdivá věta, právě když p ,

kde p zastupuje větu a x jméno této věty. Toto schéma ovšem nemůže být definicí pravdy, protože vět, které tvoří instance tohoto schématu, je nekonečně mnoho. Tarski si proto pomáhá umělým pojmem *splňování*, který lze aplikovat na otevřené věty, tj. na věty s volnými proměnnými. Např. věta

(1) x miluje y

je splňována Doloros a Dagmar, pod podmínkou, že Doloros miluje Dagmar. Otevřené věty lze pak kombinovat pomocí logických spojek, přičemž pravdivost složených vět bude závislá na pravdivosti částí. (1) je větnou funkcí, proto můžeme říct, že věta je pravdivá, právě když je splňována všemi nekonečnými posloupnostmi objektů. Tarski navrhuje svou definici pravdy pro formalizované jazyky, protože se chce vyhnout paradoxům a problémům, které by nám činily potíže, kdybychom se podobnou definici pravdy pokusili rozšířit na přirozené jazyky. Důvodem toho je mj. skutečnost, že přirozené jazyky

¹⁴ Viz např. stať *True to the Facts*.

obsahují deiktická slova, věty připisující postoje, modality, apod. Rozšíření Tarského koncepce pravdy na přirozené jazyky je úkolem, který si Davidson vytyčil v článku *True to the Facts*, kde se zároveň pokusil prozkoumat myšlenku korespondence.

Davidson s Tarskim sdílí názor, že je přirozené domnívat se, že se jedná o korespondenci k faktům, která činí výpověď pravdivou. Problémem ovšem je, že svět uchopujeme pomocí jazyka, z čehož vyplývá, že výpověď se svou strukturou nutně bude shodovat s faktem, respektive, že fakt, se kterým věta koresponduje, nemůžeme identifikovat jinak, než pomocí této věty. Z toho Davidson vyvozuje, že jediné, co můžeme zjistit, je že:

(2) výpověď, že p koresponduje k faktu, že q ,

a to v případě, že p a q nahradíme stejnou větou. Větou (2) ovšem neříkáme nic víc než ‚výpověď, že p je pravdivá‘. Davidson k tomu, na jiném místě, říká:

„Potíž je v tom, že pojem pasování na celek zkušenosti, podobně jako pojem pasování na fakta, či bytí pravdivým o faktech, nepřidává nic srozumitelného k prostému pojmu bytí pravdivým.“¹⁵

Věta (2) bude dále pravdivá i v případě, že p a q budou logicky ekvivalentní věty (např. věty ‚Neapol leží severněji než Red Bluff‘ a ‚Red Bluff leží jižněji než Neapol‘) nebo toho druhu, že singulární termín v jedné větě bude nahrazen singulárním termínem stejného rozsahu¹⁶. Davidson se nyní ptá, zda se bude jednat stále o týž fakt. Podle Fregeho bude významem všech pravdivých vět extenzionální entita pravda. Pokud tedy řekneme, že ‚ p koresponduje s faktem‘ a ‚ q koresponduje s faktem‘, neříkáme podle Davidsona nic víc než, že p a q jsou pravdivá tvrzení. Vezmeme-li nyní v úvahu Fregovu argumentaci, vyjde nám závěr, že p a q korespondují ke stejnému faktu. Když tyto skutečnosti ovšem rozšíříme na všechna pravdivá tvrzení, musíme dojít k závěru, že

¹⁵ Davidson, D.: O samotné myšlence pojmového schématu, In.: Peregrin J.(ed.): Obrat k jazyku: druhé kolo, str. 120.

¹⁶ Frege upozornil na fakt, že význam věty zůstane týž, bude-li singulární termín nahrazen singulárním termínem s jiným smyslem, ale stejným významem.

všechna pravdivá tvrzení korespondují s jediným faktem (*Great Fact*). Těžko lze ovšem rozlišovat mezi různými jmény téhož faktu, proto pravdu nemůžeme vysvětlovat odvoláním se k nim.

Tyto problémy pramení podle Davidsona z faktu, že jsme až dosud zapomněli na jazyk popisu. Jsou to slova, užitá k vytvoření výpovědi, která mají přímý vztah ke světu, a která činí výpověď pravdivou nebo nepravdivou. Proto při posuzování pravdivosti nemůžeme opomíjet konkrétní okolnosti promluvy. Věta není pravdivá sama o sobě. Davidson odmítá, že by nositeli pravdivostních hodnot mohly být fregovské *myšlenky* (ve smyslu propozic), jejichž pravdivost je nezávislá na tom, zda je někdo uchopuje či nikoli, tedy nezávislá na nositeli a jeho objevení dané myšlenky. Za nositele pravdivosti nepřijímá ani Quinovy *věčné věty*, tedy věty upravené s využitím logických postupů tak, aby nepřihlížely k času. Davidson naopak zdůrazňuje, že větu musíme vztáhnout k mluvčímu, který ji vyslovuje a k času, ve kterém byla věta vyřčena. Teorie pravdy tedy musí charakterizovat tří-místný predikát $\langle T, s, u, t \rangle$, který čteme *„věta s je pravdivá pro mluvčího u v čase t “*. Davidson zdůvodňuje potřebu rozšíření Tarského T-schématu slovy:

„Ještě choulostivější otázka se týká indexových figur. Tarského zajímaly formalizované jazyky bez indexových aspektů nebo ukazovacích zájmen. Proto mohl uvažovat o větách jako o nositelích pravdy, extenze teorie výpovědí je v tomto případě triviální. Jenže přirozené jazyky jsou nerozlučně spjaty s indexovými příznaky, takovými jako například čas, a tak se pravdivost jejich vět může lišit podle času a mluvčího. Řešení spočívá v charakterizování pravdy pro jazyk ve vztahu k času a mluvčímu. Extenze výpovědi je zase úplně zřejmá.“¹⁷

Nyní tedy dostáváme schéma:

- (3) Věta s je pravdivá (jako česká¹⁸) pro mluvčího u v čase t tehdy a jen tehdy, když p ,

¹⁷ Davidson, D.: Čin, myseľ, jazyk, str. 99-100, převedeno do češtiny.

¹⁸ Davidson pochopitelně mluví o anglických větách.

kde *s* může být nahrazeno popisem české věty a *p* může být nahrazeno větou, která udává podmínky, za kterých je popsaná věta pravdivá. Toto schéma má ukázat, co by měla teorie pravdy zahrnovat, ale není to teorie sama. Podle Davidsona by mělo toto schéma plnit pro přirozené jazyky podobnou funkci, jakou plní Tarského T-schéma pro formalizované jazyky, totiž poskytnout test adekvátnosti teorie pravdy, respektive teorie pravdy pro přirozené jazyky by měla zahrnovat všechny věty formy (3).

V souvislosti s touto koncepcí ovšem může vyvstat otázka, jak definovat pravdu, jsou-li pro Davidsona při definování pravdy podstatné tak proměnlivé okolnosti jako je mluvčí a čas promluvy. Pro Quina byly tyto problémy (tedy, že věta může být při určitých okolnostech pravdivá a při jiných nepravdivá, nebo že věta může být pravdivá či nepravdivá vzhledem k tomu, kdo ji pronáší) důvodem, proč se přiklonil k *věčným větám* jako nositelům pravdivosti. Davidson ovšem tyto okolnosti považuje za nevyhnutelné, chceme-li pochopit užívání jazyka a připisování pravdivosti větám mluvčích. Později ovšem i Davidson jakékoli pokusy o definování pojmu pravdy opouští a naopak zdůrazňuje, že pravda je pojem základní a nedefinovatelný. Davidson se nyní naopak domnívá, že abychom mohli zastávat nějaká přesvědčení, tak se bez pochopení pojmu pravdy neobejdeme, a že „vysvětlovat, to, co to je pravda, vlastně není nikomu možné: pokud totiž dotýčný tímto pojmem nedisponuje, pak nemůže skutečně vládnout jazykem a skutečně myslet“.¹⁹

Pokud se dříve Davidson domníval, že lze něco z myšlenky korespondence zachovat, lze za tím vidět jeho snahu ukázat, že naše přesvědčení se nějak vtahují ke světu, který je na našich přesvědčeních nezávislý. Problémy spojené s tím, jak tento vztah vysvětlit, nemůžeme-li z našich přesvědčení vystoupit a porovnat je se světem, ho vedly k tomu, že se na chvíli přiklonil ke koherenční teorii pravdy. Později se Davidson vzdal rovněž myšlenky koherence z obavy, že objektivita vnějšího světa (kvůli které ho zajímala korespondenční teorie) by se mu mohla začít ztrácet na úkor bezsporné množiny přesvědčení, ze které

¹⁹ Peregrin, J.: Donald Davidson: boj s „mýtem subjektivity“, str. 202.

nelze vystoupit. Pravda a poznání by se v tomto světle jevily jako lidský konstrukt. Davidson později hodnotí tuto problematiku následovně:

„Pokud se nemýlím, tak každý z těchto pojmů [význam, pravda a přesvědčení – pozn. aut.] má smysl jen ve světle těch ostatních, ale žádný z nich není těm ostatním podřízen, natož aby jej bylo možné pomocí ostatních definovat. Pravda se pak nejeví ani jako něco zcela odděleného od zastávaných přesvědčení (jak ji vykreslují korespondenční teorie), ani jako něco, co závisí na lidských schopnostech a metodách bádání (jak ji vysvětlují epistemické teorie). Pravda není ‚radikálně neepistemická‘ (jak to vyjadřuje Putnam): ale ne proto, že je epistemická, nýbrž proto, že přesvědčení díky tomu, jak souvisí s významem, ze své povahy odpovídá skutečnosti.“²⁰

Nyní bude namístě ukázat, jak máme tuto souvislost pravdy, významu a přesvědčení chápat.

Pravda a význam

Na tomto místě bych se chtěla pozastavit u problematiky toho, co musíme znát, abychom mohli správně interpretovat promluvy ostatních mluvčích a připisovat jim pravdivostní hodnotu. Viděli jsme, jak Quine odmítl představu, že lze jednoznačně určit význam věty tak, že odhalíme, ke kterému objektu reality se daná promluva pevně vztahuje. Jeho teze *neurčitosti překladu* říká, že existuje řada správných překladových příruček, vzájemně na sebe nepřevoditelných, které rozdílným způsobem zpracovávají tytéž empirické podněty přicházející z vnější reality. S tím souvisí i Quinovo odmítnutí teorie významu (resp. chápání významů jako sémantických entit). Quine se totiž domnívá, že jediné co můžeme pozorováním vnějšího chování mluvčích zjistit je, jak mluvčí daný výraz používá ve větách, kterými reaguje na vnější podněty. Vyabstrahování daného výrazu z rámce vět a jeho jednoznačné spojení s určitým předmětem reality však není možné, pokud máme k dispozici pouze behaviorální evidenci a nemůžeme tedy zjistit, jakým způsobem mluvčí spojuje svá slova s objekty vnějšího světa.

Davidson přijímá Quinův názor o neurčitosti překladu a chce ukázat, že tato neurčitost neimplikuje závěr, že možnost různých interpretací promluv mluvčích neodpovídá správně objektivní realitě. Davidson poté, co odňal smyslové evidenci roli důvodu pro naše přesvědčení, odmítl i Quinovo dělení na věty pozorovací a teoretické. Proto se Davidson domnívá, že interpretace se dostává ke slovu už na úrovni nejjednodušších vět, které se vztahují k pozorované situaci. Na rozdíl od Quina pak hovoří Davidson raději o *radikální interpretaci*, protože se domnívá, že se nutnost interpretace vztahuje na všechny promluvy ostatních mluvčích, včetně na promluvy v domácím jazyce. Důvodem této skutečnosti je, podle Davidsona fakt, že vět, které lze utvořit v daném jazyce (díváme-li se na jazyk jako abstraktní nástroj), je nekonečně mnoho, kdežto konkrétních promluv mluvčích je vždy omezený počet. Chceme-li potom porozumět tomu, co promluvy mluvčích znamenají,

²⁰ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 182-183.

lze jejich slova interpretovat více rozdílnými způsoby, které všechny odpovídají shodné realitě. Tato skutečnost vede Davidsona k závěru, že vlastně nikdo nehovoří stejným jazykem, zároveň ale chce dokázat, že tento fakt nijak neohrožuje představu jediného, intersubjektivně sdíleného, světa.

Pokud chceme, podle Davidsona, interpretovat promluvy ostatních mluvčích, musíme brát v úvahu dva interpretační nástroje, tj. snažíme se jednak zjistit, co slova mluvčího znamenají a jednak to, o čem je příslušný mluvčí přesvědčen. Davidsonovými slovy je problémem interpretace „abstrahovat z evidence fungující teorii významů a přijatelnou teorii přesvědčení“²¹. Teorii významu ovšem nelze od teorie přesvědčení oddělit. Důvod této skutečnosti odhalíme, když se podrobněji zamyslíme nad procesem interpretace. Předpokladem úspěšné interpretace je, jak se Davidson domnívá, přijetí tzv. „*principu vstřícnosti*“. Tento princip nám říká, že abychom mohli promluvy mluvčích správně interpretovat, musíme předpokládat, že se mluvčí ve většině svých přesvědčení nemýlí a že svá přesvědčení pokládá za pravdivá. Skutečnost, že se mluvčí nemůže mýlit ve většině svých přesvědčení, je zaručena tím, že chybné přesvědčení lze odhalit pouze na podkladě dalších pravdivých přesvědčení.²² Podobně se nemůžeme obejít ani bez předpokladu, že mluvčí považuje svá přesvědčení za pravdivá. Mluvčí, jehož přesvědčení mají mít nárok na poznání, si musí být vědom rozdílu mezi svými přesvědčeními a objektivní realitou, musí mít tedy pojem objektivní pravdy. Zároveň musíme předpokládat, že se nás mluvčí nesnaží klamat v tom, která přesvědčení považuje za pravdivá. Kdyby tomu tak bylo, neměli bychom, podle Davidsona, žádné vodítko k tomu, že slova mluvčího budeme schopni interpretovat správně.

Nyní si tedy představme interpreta, který se pokouší porozumět promluvě nějakého mluvčího. Vodítkem k pochopení významu slov pro něj může být

²¹ Davidson, D.: O samotné myšlence pojmového schématu, In.: Peregrin J.(ed.): Obrat k jazyku: druhé kolo, str. 123.

²² Viděli jsme, že Davidsona vede k tomuto závěru jeho odmítnutí toho, že by smyslová evidence mohla poskytovat zdůvodnění našich přesvědčení (smyslům Davidson přiznává pouze roli kauzální příčiny).

odhalení objektivní příčiny daného přesvědčení. Ke zjištění této příčiny se však interpret neobejde bez toho, že by rozpoznal podstatné aspekty vnější skutečnosti, kterých se přesvědčení týká. V této situaci se ovšem neobejdeme bez znalosti dalších přesvědčení mluvčího, protože na základě pozorování vnějšího (jazykového) chování mluvčího nemůže jednoznačně určit, který aspekt skutečnosti má momentálně mluvčí na mysli. Zde využíváme pojmu triangulace, jak jsme již viděli v předchozím textu. Nicméně triangulační situace je také pouze podmínkou komunikace a interpretace. Řekli jsme si, že podle Davidsona žádní dva mluvčí nemluví stejným jazykem. Interpretovým úkolem bude tedy nalézt věty svého jazyka, které, podle dostupné evidence, mluvčí pokládá za význam svých promluv. Tento proces předpokládá, že interpret využívá veškeré evidence, kterou mu poskytuje objektivní situace promluvy, tj. využívá podněty vnější reality, ke kterým se promluvy mluvčího mohou vztahovat. Zároveň však k těmto podnětům přistupuje tak, aby interpretace jednoho přesvědčení nebyla v rozporu s ostatními přesvědčeními mluvčího. Interpret tedy nemůže každé promluvě mluvčího přiřadit jednu izolovanou větu svého jazyka, ale musí svou interpretační strategii chápat jako Quinovu překladovou příručku, tj. „příručka je tu funkcí, která zobrazuje všechny věty jednoho jazyka na věty druhého jazyka“²³. Rozdíl, který můžeme odhalit mezi Quinovou *neurčitostí překladu* a Davidsonovou *radikální interpretací* plyne z důrazu, který Davidson klade na sdílené normy racionality a na sdílení pojmu objektivní pravdy. Quine neposkytuje svému lingvistovi v terénu žádnou jinou evidenci než to, co lze vypořadovat z vnějšího verbálního chování domorodců. Při přechodu od pozorovacích vět k větám teoretickým tak nemá Quinův překladatel jinou možnost, než se opřít o pragmatický prvek souhlasu a nesouhlasu ostatních mluvčích daného jazykového společenství. Davidson rozdílnost své strategie komentuje takto:

„na rozdíl od něj [od Quina – pozn. aut.] však tuto metodu hodlám použít i pro specifikaci prostředků pro kvantifikaci a vzájemné

²³ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 154.

odkazování. Oproti Quinovi tedy nepovažuji vnitřní strukturu těch nejjednodušších vět za neurčitou. Oba předpokládáme, že pozorovaná oblast jevů, které vedou k souhlasu či nesouhlasu s určitými větami, nám umožňuje spojovat tyto věty s událostmi a předměty ve světě. Pokud se pak jedná o věty, které nejsou tak přímo spojeny s tím, co můžeme sami pozorovat, domnívám se, že často dokážeme víc, než si Quine myslí. Podle mne totiž můžeme využít jako klíč ke správné interpretaci naší schopnost odhalit stupně evidenční podpory mezi větami.²⁴

Podle Davidsona je tedy interpretace promluv mluvčího umožněna tím, že interpret i mluvčí sdílejí podněty stejného světa a jednak tím, že interpret může (díky společným standardům racionality) odhalit mezi přesvědčeními mluvčího logické vztahy. Vztahy promluv mluvčího ke světu však lze odhalit pouze tehdy, pokud stimuly, které zapříčiňují jeho přesvědčení budou posunuty z povrchu těla mluvčího (tzv. *stimuly proximální*) až k předmětům a událostem ve světě (tzv. *stimuly distální*), protože bez této podmínky by ztrácela myšlenka triangulace smysl.²⁵ Tento posun je umožněn tím, že mluvčí i interpret disponují pojmem objektivní pravdy (a jsou si tedy vědomi rozdílu mezi přesvědčením a objektivní skutečností, která naše přesvědčení zapříčiňuje). Co se týče možnosti odhalit logické vztahy mezi přesvědčeními mluvčího, nemáme, podle Davidsona, jinou možnost, než připisovat mluvčímu vlastní normy racionality. Tímto tvrzením Davidson popírá, že by možnost komunikace spočívala na předchozím zvládnutí určitého pravidla²⁶. Na rozdíl od takového pojetí významu, které předpokládá konvenční ustanovení významu určitého výrazu a následovanou aplikaci této konvence na konkrétní jazykovou promluvu²⁷, se Davidson domnívá, že ke správné interpretaci

²⁴ Tamtéž, str. 99.

²⁵ Stimuly na povrchu těla individua totiž nelze veřejně zakoušet a hlavně je nelze veřejně pozorovat.

²⁶ Pod pojmem zvládnutí pravidla zde míním pochopení funkce jazykového výrazu v rámci komunikace, které by předcházelo samotné komunikaci.

²⁷ S takovým pojetím významu pracuje např. M. Dummett, srov. Stať T. Marvana *Spor o povahu jazyka*: Davidson a Dummett.

promluv mluvčího postačí, pokud správně odhalíme záměr, se kterým dotyčný mluvčí ke komunikaci přistupuje – takové pojetí významu tedy jinými slovy spočívá na „intuitivně přitažlivém pojmu komunikačního úspěchu“²⁸. Davidson se domnívá, že hlavním předpokladem úspěšné interpretace cizích promluv je interpretovat slova mluvčího tak, jak sám zamýšlel, tj. interpret musí odhalit pravdivostní podmínky, se kterými mluvčí danou promluvu vyslovuje, tzn. že mluvčí má nějakou promluvu za pravdivou, chce aby se pravdivou stala, apod. Samotná interpretace pak probíhá tak, že interpret se, pomocí svých vět, snaží interpretovat promluvy mluvčího jako promluvy konzistentně uvažující bytosti, snaží se tedy přizpůsobit teorii významu teorii přesvědčení a naopak tak, aby míra konzistence u jednotlivých mluvčích byla co nejvyšší. Abychom lépe pochopili, co pojem *radikální interpretace* u Davidsona znamená, podívejme se na jeho vlastní příklad:

„Vidíme-li, jak kolem nás pluje keč [„keč“ a „jola“ jsou typy plachetnice lišící se umístěním stěžně – pozn. aut.], a náš společník řekne „Podívej na tu pěknou jolu“, můžeme být postaveni před problém interpretace. Jednou přirozenou možností je, že si náš přítel spletl keč s jolou a vytvořil si chybné přesvědčení. Avšak vidí-li dobře a dívá-li se z vhodného úhlu, je pravděpodobnější, že neuzívá slova „jola“ úplně stejně jako my a že v tom, kde má míjející plachetnice stěžně, se nijak nemýlí. Tento způsob interpretování od boku, kdy se rozhodujeme pro reinterpretaci slov, abychom zachovali rozumnou teorii přesvědčení, praktikujeme pořád.“²⁹

Stejně důležitou součástí úspěšné interpretace je snaha mluvčího, aby byl interpretován určitým způsobem a aby dokázal poskytnout interpretovi vodítko ke správné interpretaci svých promluv. Jsou-li tyto podmínky splněny, pak, jak se Davidson domnívá, lze překonat problémy, které spočívají v tom, že interpret a mluvčí nemusí mluvit stejným jazykem, tj. že nemusí mít znalost

²⁸ Srov. Kořátko, P.: Význam a konvence, str. 580.

abstraktních jazykových entit (např. věta, význam, reference, apod.), se kterými pracují lingvisté při popisování jazykového jednání.

Davidson je nucen přistupovat k interpretaci s výše zmíněnými předpoklady racionality a objektivity (a nechce se smířit s pouze pragmatickým přiřazováním významů promluvám mluvčích), protože nechce ztratit ze zřetele možnost objektivního poznání světa. Z toho důvodu rovněž musí dokázat, že mluvení různými jazyky neimplikuje, že mluvčí sdílejí různé světy, tedy že závislost našeho poznání na jazyce neuzavírá mluvčí jednotlivých jazyků do různých, vzájemně neproniknutelných světů.

²⁹Davidson, D.: O samotné myšlence pojmového schématu, In.: Peregrin, J. (ed.): Obrat k jazyku: druhé kolo, str. 123.

Třetí dogma empirismu

„Myslí je mnoho, příroda jen jedna.“³⁰

Důležitou součástí Davidsonovy filozofie je jeho boj proti pojmovému relativismu, který tvrdí, že existuje možnost různých pojmových schémat (nebo jazyků), které jsou vzájemně nesouměřitelná. Z takového relativismu tedy vyplývá závěr, že lidé, kteří používají určité pojmové schéma, nemohou rozumět lidem, kteří užívají pojmové schéma radikálně odlišné od jejich schématu. Termínem „pojmové (konceptuální) schéma“ přitom Davidson rozumí určitou pojmovou strukturu, kterou používáme k uspořádávání zkušenostních (neinterpretovaných) dat. Tento dualismus schématu a obsahu pak Davidson nazývá „třetím dogmatem empirismu“³¹ a domnívá se, že je dogmatem „[t]řetím, a snad posledním, protože jestliže se vzdáme jeho, není jasné, co podstatného, co bychom měli nazývat empirismem, ještě zbývá.“³²

Podle Davidsona leží v základech takového pojetí názor, že existuje nepřekonatelný rozdíl mezi lidmi dosažitelným poznáním (které se opírá o subjektivní zdroje) a objektivní realitou. Lidské poznání této objektivní reality se tak zúží na poznatky o „lidském konstruktu světa“, který si lidé vytvářejí (omezení svými poznávacími schopnostmi a mechanismy). Pojmové schéma tedy vytváří „kantovskou mřížku“, která nám nedovoluje vnímat svět nezakresleně. Teprve přesvědčení, že poznání skutečnosti závisí na lidských poznávacích schopnostech umožňuje názor, že lidé vybaveni různými schématy vytvářejí natolik rozdílné konstrukty světa, že je nelze navzájem porovnávat. Davidson chce ovšem argumentovat ve prospěch názoru, že takové

³⁰ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 55.

³¹ Toto označení naráží na Quinův výše zmíněný článek *Dvě dogmata empirismu*.

³² Davidson, D.: O samotné myšlence pojmového schématu, In.: Peregrin, J. (ed.): *Obrat k jazyku: druhé kolo*, str. 116.

pojetí relativismu nelze zastávat, chceme-li se vyvarovat nekoherentních závěrů.

Abychom si ukázali příklad relativismu, který Davidson odmítá, podívejme se na koncepci historika vědy Thomase Kuhna, která má přispět k pochopení toho, jak probíhá vývoj ve vědě. Podle Kuhna je klíčovým pojmem, který charakterizuje vědecký vývoj, pojem „paradigma“. Tento pojem zhruba znamená to, co jsme označili pojmem „konceptuální schéma“. Jedná se tedy o určitý pohled vědce na svět, který plyne z přijetí určité obecné teorie nebo z aplikace „kantovské mřížky“, jejímž prismaťem potom vědec skutečnost nazírá. Toto paradigma si vymezuje své problémy a určuje rovněž metody, které se k řešení daných problémů využívají. Tímto způsobem vědec pracuje v období „normální vědy“, tedy do té doby než se nahromadí tolik anomálií a problémů, které vedou k přijetí „revoluční vědecké teorie“. Tato revoluční teorie ovšem nevzniká v rámci „normální vědy“, protože zahrnuje zcela nový pohled na skutečnost, který dokáže, v dané situaci, lépe vysvětlit zkušenostní data. Spolu s přijetím revolučního paradigmatu dostávají staré pojmy nový význam, tudíž vědci, kteří by pracovali v rámci starého paradigmatu, by nemohli rozumět vědcům, kteří pracují v rámci paradigmatu revolučního.

S podobným názorem se setkáváme i u tzv. Sapir-Whorfova jazykového relativismu. Tito badatelé na základě empirického výzkumu formulovali teorii, která tvrdí, že ontologie příslušníků určité jazykové komunity závisí na struktuře mateřského jazyka, která zde rovněž plní úlohu pojmového schématu. Podle této koncepce pak příslušníci určitého jazykového společenství nemohou rozumět příslušníkům jiného jazykového společenství, jejichž jazyk má zcela rozdílnou strukturu, protože příslušníci těchto společenství žijí v úplně odlišných světech. V pozadí této koncepce radikální nepřeložitelnosti dvou, strukturálně zcela odlišných, jazyků lze vidět Quinovu myšlenku neurčitosti překladu, o kterém Quine uvažoval v souvislosti s různými možnostmi zpracování zkušenostních dat. Právě přijetí quinovského holismu, který dovoluje na zkušenostní data aplikovat, různé, vzájemně nesouměřitelné,

překladové příručky, lze vidět jako podmínku pro přijetí pojmového relativismu.

Podle Davidsona jsou ovšem tyto relativistické koncepce chybné hned z více důvodů.³³ Hlavním paradoxem výše zmíněných koncepcí je, jak tvrdí Davidson, skutečnost, že

„Whorf, když chce předvést, že jazyk Hopi obsahuje metafyziku tak cizí té naší, že Hopi a angličtina nemohou být, jak to on formuluje, ‚zkalibrované‘, používá, když chce vyjádřit obsah příkladů vět jazyka Hopi, angličtiny. Kuhn nám brilantně říká, jak se věci měly před revolucí, s použitím – čeho jiného? – našeho po-revolučního vyjadřování.“³⁴

Tvrzení o nesouměřitelnosti pojmových schémat jsou tedy paradoxní z toho důvodu, že kdyby bylo jedno schéma nesouměřitelné s druhým, nebylo by možné tuto nesouměřitelnost vyjádřit, pokud by ovšem neexistoval společný jazyk v pozadí jako základna, díky které by bylo možné o nesouměřitelnosti mluvit. Kdybychom ovšem takový jazyk našli, tvrzení o radikální nesouměřitelnosti by bylo nutné zmírnit, protože s pomocí společného jazyka v pozadí bychom mohli dvě nesouměřitelná schémata překlenout.³⁵

Dalším argumentem, který Davidson proti pojmovému relativismu vznáší je, že nedává dobrý smysl uvažovat o neinterpretovaných zkušenostních datech, která by teprve čekala na své zpracování pomocí aplikace určitého pojmového schématu. Tato zkušenostní data, která v průběhu dějin filozofie nabývala různou podobu³⁶, spojuje skutečnost, že se o nich uvažovalo jako o něčem, co reprezentuje (více či méně přiměřeně) vnější realitu. Viděli jsme

³³ Jediným relativismem, který Davidson považuje za nevyhnutelný je takový relativismus, který tvrdí triviální závislost myšlení a poznání na jazyce.

³⁴ Davidson, D.: O samotné myšlence pojmového schématu, In.: Peregrin, J. (ed.): Obrat k jazyku: druhé kolo, str. 110.

³⁵ Místo o jazyku můžeme mluvit o určité obecné teorii, respektive o jakékoli souřadnicové soustavě, vůči které by bylo možno o relativnosti pojmových schémat hovořit.

³⁶ Pod pojmem „zkušenostní data“ se rozumí vše „dané“, tj. veškerá data, která nám nabízejí naše smyslové orgány, jako dojmy, počítky, ideje, apod.

ovšem, že Davidson možnost soukromých reprezentací vylučuje poukazem na veřejnou povahu jazyka, která vyžaduje nejen sdílení společného světa, ale rovněž možnost veřejně rozpoznat, ke kterým předmětům nebo událostem vnějšího světa se určitá přesvědčení vztahují. Mluvit o reprezentační povaze mysli nebo jazyka totiž dává smysl pouze v případě, že uvažujeme o evidenční povaze poznání, která je závislá na individuálních podrážděních smyslových receptorů. Jakmile začneme považovat za příčiny našich přesvědčení přímo předměty a události vnějšího světa, přestaneme mít důvod uvažovat o tom, zda naše přesvědčení odpovídají skutečnosti či nikoli. Protože dále Davidson považuje jazyk za podmínku myšlení, lze, podle něj, převést problematiku nesouměřitelnosti pojmových schémat na problematiku radikální nepřeložitelnosti jazyků. Vezmeme-li ovšem v úvahu, že podmínkou jazyka je sdílení jedné objektivní reality, ukáže se, že myšlenka radikální nepřeložitelnosti různých jazyků nás nemusí zatěžovat. Vždy totiž existuje možnost, že promluvy mluvčího můžeme identifikovat pomocí předmětů a událostí vnějšího světa, který s mluvčím společně sdílíme. Podle Davidsona nás tedy nemusí znepokojovat ani skutečnost, že žádní dva lidé nemluví stejným jazykem.

Závěrem výše uvedených úvah je, že problém úplné nepřeložitelnosti různých jazyků se změnil na problém částečné nepřeložitelnosti jazyků, která vyplývá z Quinovy myšlenky neurčitosti překladu, tj. jedná se o problém, že vždy závisí na našem rozhodnutí do jaké míry interpretujeme promluvy mluvčích jako záležitost významů slov a do jaké míry jako záležitost připisovaných přesvědčení. Přístup k interpretaci druhých nám ovšem umožňuje pouze skutečnost, že se naše přesvědčení a přesvědčení ostatních mluvčích mohou opírat o určitý společný základ. Davidson to vyjadřuje slovy:

„Slova a myšlenky druhých nám dávají maximální smysl, interpretujeme-li je způsobem, který maximalizuje souhlas (což, jak jsme řekli, zahrnuje prostor pro vysvětlitelné chyby, tj. pro rozdíly v přesvědčení). Jak se tohle vztahuje k problému pojmového

relativismu? Odpovědí je, domnívám se, že o rozdílech mezi pojmovými schémata musíme říci do velké míry totéž jako o rozdílech v přesvědčení: jasnost a účinnost vyhlášení rozdílů, jak rozdílů ve schématu, tak v názorech, se zvětšuje, zvětšuje-li se základ sdíleného (přeložitelného) jazyka či sdílených názorů. Žádná jasná dělící čára mezi těmito případy zřejmě nemůže být vedena.³⁷

Problematicke interpretace promluv jsme se důkladněji věnovali v předchozí kapitole, proto nyní přejdeme k prozkoumání důsledků Davidsonova názoru, který říká, že obsahy našich přesvědčení jsou do jisté míry zapříčiňovány předměty a událostmi vnějšího světa. Tento názor lze rovněž formulovat tak, že Davidson opustil pojetí proximálních stimulů, které zaručovaly jednotlivcům zvláštní přístup k obsahům vlastní mysli a nahradil ho pojetím distálních stimulů. Davidson tedy zaujímá stanovisko externalismu, a tak bude muset vyřešit problémy, které s sebou tento názor přináší.

³⁷ Davidson, D.: O samotné myšlence pojmového schématu, In.: Peregrin, J. (ed.): Obrat

Externalismus

Externalismus (*antiindividualismus*) jako filozofický směr stojí v opozici vůči internalismu (*individualismu*), který tvrdí, že obsahy našich myslí, resp. našich propozičních postojů, jsou výsledkem působení čistě soukromých faktorů. S takovým názorem jsme se mohli setkat u Descartesa, který přísně rozlišoval mezi poznáním své vlastní mysli a poznáním vnějšího světa; nebo u britských empiriků, kteří veškeré poznatky odvozovali z přímých zkušenostních dat, která získáváme prostřednictvím smyslů. Základní přesvědčení internalistů tedy spočívá v tom, že existují soukromé mentální stavy, resp. entity, ve smyslu mentálních reprezentací vnějšího světa. Problémem takové koncepce je, jak jsme si ukázali, že nelze neproblematicky určit, jak se mentální reprezentace mohou vztahovat ke světu, tj. jak na základě individuálních dat dospět k myšlence objektivní reality.

Naproti tomu externalisté zastávají názor, že obsahy našich myslí, respektive propozičních postojů, určují vnější (na individuu nezávislé) faktory. V tomto smyslu se pak externalismus tradičně dělí na *percepční*, který tvrdí, že obsahy propozičních postojů si utváříme na základě kauzálního působení vnějšího světa; a na externalismus *sociální*, který zdůrazňuje vliv sociálního kontextu na utváření propozičních postojů. Pokud přijmeme externalismus jsme nuceni čelit problému, jak neztratit „autoritu první osoby“ (tj. jak si zachovat privilegovaný přístup k obsahům vlastní mysli). Jde o to, že problém skepticismu, se kterým se setkáváme v internalistické koncepci, tj. jak zdůvodnit na základě subjektivní evidence poznání objektivního světa, se v externalistické koncepci mění na skepticismus, který tvrdí, že, jestliže jsou obsahy našich propozičních postojů určovány vnějšími faktory, lze tvrdit, že nemůžeme vědět, co svými slovy míníme.

Viděli jsme, jak se Davidson svým názorem, že obsahy našich propozičních postojů jsou (minimálně na úrovni základních vět jazyka, kterým se obvykle

k jazyku: druhé kolo, str. 124.

učíme ostenzí) zapřičiňovány předměty a událostmi vnějšího světa, hlásí k externalistické koncepci. Nicméně je třeba podotknout, že nehodlá přijmout některé závěry externalismu, proti kterým bývá (často ze strany internalistů) vznášena kritika. V první řadě chce Davidson vyvrátit výše zmíněný názor, že přijetí externalistické koncepce má za následek zpochybnění autority první osoby. Z tohoto důvodu považuje Davidson za nutné odlišit své pojetí externalismu především od externalistické koncepce Hilary Putnama (která bývá často považována za výraz percepčního externalismu³⁸) a od koncepce sociálního externalismu (jak bývá tato koncepce označována) Tylera Burga.

Nejdříve se pojdme podívat na Putnamovu verzi externalistické argumentace, která se snaží dokazovat, že „významy nejsou v hlavě“³⁹. Za účelem podložení tohoto názoru se Putnam uchýlil k vytvoření myšlenkového experimentu o Dvojceti Země. Na tomto místě si dovoluji ocitovat Davidsonovo podání tohoto známého argumentu:

„Putnam navrhuje, abychom si představili dvě osoby naprosto stejné po fyzické stránce, a (tudíž) naprosto stejné co do všech ‚úzkých‘ psychologických stavů.⁴⁰ Jedna z nich, obyvatelka Země, se naučila používat slovo ‚voda‘, když jí vodu ukazovali, když o ní četla, slychala apod. Druhá, obyvatelka Dvojnice Země, se naučila používat slovo ‚voda‘ za stejných pozorovacích podmínek, avšak látka, jíž byla vystavena, není voda, ale látka podobného vzezření, které můžeme říkat ‚dvoda‘. Putnam tvrdí, že když za těchto okolností první mluvčí užívá slovo ‚voda‘ referuje k vodě; její dvojnice pak referuje k dvodě, když ona užije slovo ‚voda‘. Podle všeho jsme tak narazili na případ, kdy jsou

³⁸ K tomuto druhu externalismu se Putnam řadí díky článku *The Meaning of ‚Meaning‘* z roku 1975.

³⁹ Z důvodu, že se Putnama argumentace týká významů výrazů, hovoří Tomáš Hříbek v souvislosti s Putnamovým externalismem o „sémantickém externalismu“. Zavedením tohoto termínu odmítá označení „percepční externalismus“ v souvislosti s Putnamovou koncepcí, srov. Hříbkovo pojednání *Externalismus aneb vytrvalost kartezianismu*.

⁴⁰ Pod termínem „úzké psychologické stavy“ si máme podle Putnama představit vnitřní stavy individua, které jsou přístupné pouze tomuto individuu a jejichž identifikace není závislá na žádném vnějším kontextu, tj. jedná se o psychofyzický stav individua, tyto stavy Putnam odlišuje od „širokých psychologických stavů“ jejichž existence je naopak závislá na vnějším kontextu – pozn. aut.

„úzké“ psychologické stavy identické, a přesto mluvčí týmiž slovy míní odlišné věci.“⁴¹

Tento argument lze dále rozvíjet tak, že kdyby se obyvatelka Dvojčete Země ocitla na Zemi a mluvila by o „vodě“ za přítomnosti vody, nemohla by rozpoznat že tato promluva se liší od totožné promluvy, kterou by za týchž okolností pronesla na Dvojčeti Země za přítomnosti dvody. Z toho Putnam vyvozuje, že jestliže jsou obsahy našich propozičních postojů určovány vnějšími faktory, může se stát, že mluvčí zkrátka neví, co svými slovy myslí.

Putnamův argument vychází z názoru, že každá entita má nepřehledné množství vlastností a pokud by měl jedinec vědět, co svými slovy myslí, musel by všechny tyto vlastnosti znát, což ovšem není možné. Davidson však poukazuje, že to není nutné, protože k úspěšné komunikaci je zapotřebí pouze znalost určitých vlastností vnějších předmětů a událostí, přičemž triangulační charakter komunikační situace nám zaručuje, že se dokážeme vztahovat právě k těm vlastnostem, které jsou pro komunikaci relevantní. V pozadí názorů, které vyžadují důkladnou obeznámenost s předměty a událostmi vnějšího světa, které zapřičiňují obsahy našich propozičních postojů, vidí Davidson reprezentační představu myslí, jejíž obsahy (mentální reprezentace) musí věrně kopírovat své vnější předlohy. O tom, že tato představa je, podle Davidsona, chybná jsme si ukázali v předchozích kapitolách,

Davidson dále vytýká Putnařovi skutečnost, že lze jeho argument vztáhnout pouze na vlastní jména, názvy přirozených druhů a indexické výrazy, přičemž kauzální ovlivnění vnějšími faktory je nezbytné pro to, abychom vůbec mohli nějaké myšlenky či postoje zastávat, jinými slovy Davidson tvrdí, že ustanovení vztahu mezi slovy a předměty a událostmi vnějšího světa je nezbytnou podmínkou pro úspěšnou komunikaci. Pokud tedy chápeme správně proces, ve kterém si utváříme naše přesvědčení o světě (a zbavíme se předsudků o předmětech myslí), nic nám nebrání přijmout závěr, že ačkoli obsah našich přesvědčení určují faktory vnějšího světa, nic nenaznačuje tomu,

⁴¹ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 36.

že bychom proto nemohli vědět, co si myslíme a o čem jsme přesvědčeni. Davidson to vyjadřuje slovy:

„Mělo by být jasné, že z faktu, že významy jsou zčásti určovány svými vztahy k předmětům vně hlavy, ještě neplyne, že významy nejsou v hlavě. Předpokládat to by bylo stejně tak nesprávné, jako dovozovat, že jelikož to, že jsem spálený od slunce, předpokládá existenci slunce, není má spálenina stavem mé pokožky.“⁴²

Nyní se podívejme rovněž na Burgovu verzi externalismu. Abychom pochopili v čem jeho pojetí externalismu spočívá, uveďme si Davidsonovu modifikaci Burgova příkladu s artritidou. Stejně jako v předchozím případě ocituji Davidsonovo znění:

„Až donedávna jsem věřil, že artritida je zánět kloubů způsobený sedimenty vápníku; nevěděl jsem, že jakýkoli zánět kloubů, například dna, se také řadí k artritidě. Když mi tedy lékař (nesprávně, jak se ukázalo) řekl, že mám dnu, byl jsem přesvědčen, že mám dnu, ale nikoli, že mám artritidu. Burge nás v tomto momentu vyzývá, abychom si představili svět, v němž jsem fyzicky totožný, ale v němž se slovo ‚artritida‘ vztahuje jen na zánět kloubů způsobený sedimenty vápníku. Věta ‚Dna není formou artritidy‘ by pak byla pravdivá, nikoli nepravdivá, a přesvědčení, které jsem touto větou vyjádřil, by nebylo nepravdivým přesvědčením, že dna není druhem artritidy, ale pravdivým přesvědčením o nějaké jiné nemoci než artritidě. V tomto imaginárním světě jsou přesto všechny mé fyzické stavy, mé ‚vnitřní kvalitativní prožitky‘, mé jednání a dispozice k němu stejné jako v tomto světě. Mé *přesvědčení* by se změnilo, ale já bych neměl žádný důvod předpokládat, že tomu tak je, a proto by nebylo možné říci, že vím, o čem jsem přesvědčen.“⁴³

⁴² Tamtéž, str. 47.

⁴³ Tamtéž, str. 41.

Zobecníme-li tento příklad, můžeme vidět v čem Burgův postoj spočívá. Burge tvrdí, že abychom mohli říci, že víme, o čem jsme přesvědčeni, museli bychom znát celý rozsah pojmů, které figurují v našich přesvědčeních, přičemž rozsah pojmů závisí na jazykové praxi daného společenství. Tato jazyková praxe tedy plní při určování pojmů normativní úlohu. Skutečnost, jakou šířku budou určité pojmy mít, často závisí na kvalifikované skupině odborníků (to je, podle Burga, patrné především např. u pojmů vědeckých, gastronomických, institucionálních nebo u pojmů sekundárních kvalit).

Davidson výše zmíněné Burgovy závěry odmítá s tím, že se odvolává na holistický charakter jazyka a myšlení, který nepřipouští možnost jednoznačného pravidla pro připsání určité myšlenky mluvčímu. Jinými slovy se Davidson domnívá, že pokud chceme interpretovat promluvy určitého mluvčího, bude pro nás výhodnější interpretovat jeho slova tak, jak sám zamýšlel, než tak, že uvážíme, co by v dané situaci zamýšlel dobře informovaný mluvčí dané komunity. Žádný privilegovaný způsob užití jazykových výrazů tedy nelze na promluvy konkrétních mluvčích aplikovat. Chceme-li tedy odhalit význam určitých promluv příslušného mluvčího, musíme zjistit jaká další přesvědčení, která se na daný výraz vztahují, mluvčí zastává. Viděli jsme však, že míru do jaké můžeme říci, že mluvčí používá slova jiným způsobem než je obvyklé, určuje to, jaký důraz položíme na význam výrazů a jaký na přesvědčení, která mluvčí zastává, tzn. teprve odhalení dalších přesvědčení, které určitý mluvčí zastává, a ve kterých se slovo ‚artritida‘ vyskytuje, nám může pomoci odhalit, že mluvčí používá toto slovo jinak než my. Nic ale nenaznačuje tomu, že mluvčí neví o čem je přesvědčen, protože pomocí dalších otázek můžeme odhalit, jak jeho přesvědčení, že ‚má artritidu‘, zapadá do systému jeho ostatních přesvědčení.

Výše zmíněné závěry se týkaly Burgova „sociálního“ externalismu. Davidson ovšem tvrdí, že u Burga lze nalézt i názory, které podporují externalismus „percepční“. Tento druh externalismu pak koresponduje s Davidsonovým tvrzením, že obsah promluv a myšlenek závisí na kauzální historii jedince, tj. na tom jak se jedinec naučil používat jazykové výrazy, které

jeho promluvy obsahují. Davidson tedy podporuje takovou verzi externalismu, která připouští, že jedinci mohou být totožní ve všech fyzických aspektech organismu, ale z hlediska mentálního se mohou lišit. Toto své hledisko Davidson nazývá „anomálním monismem“. V následující kapitole se tedy pozastavme nad důsledky tohoto stanoviska.

Anomální monismus

V čem tedy přesně „anomální monismus“ spočívá? Davidson, jako věrný následovník Quinův, přijímá monistický pohled na svět, který tvrdí že veškeré procesy jsou materiální povahy. Přichází ovšem s návrhem, který nás nabádá k tomu, abychom rozlišovali dva druhy slovníků, kterými lze tuto materiální skutečnost popisovat - slovník fyzikální a slovník mentální. Dále Davidson pokračuje tvrzením, že pokud popisujeme události fyzikálním slovníkem, podléhají tyto události striktním zákonům. Tento nomologický charakter ovšem nemají události, které jsou popsány slovníkem mentálním. Přitom ovšem platí (a to je ona anomálie, tj. výjimečnost ze zákona), že veškeré události popsané mentálně jsou prostřednictvím kauzálních vazeb spojeny s událostmi fyzikálními. Davidson se domnívá, že obhajováním této anomálie pokračuje ve stopách Kantových, který se snažil skloubit svobodu lidského jednání s přírodní nutností. Pro Davidsona platí monistické hledisko v tom smyslu, že nemohou proběhnout žádné mentální změny bez toho, že by zároveň proběhly změny fyzikální, jedná se tedy o určitou verzi teorie psychofyzické identity (tj. teorie totožnosti mentálního a fyzikálního).

Mentální události se podle Davidsona vyznačují tím, že popisy užívané k vyjádření těchto událostí obsahují alespoň jedno mentální sloveso, tj. sloveso, které vyjadřuje propoziční postoje. Takto popsaná událost pak zřejmě nebude vyhovovat záměru, se kterým přišel Quine, tj. převést veškeré mluvení o neextenzionálních kontextech na extenzionální jazyk o dispozicích k chování, který by umožňoval tyto události popisovat jazykem vědy. Tento behavioristický přístup ovšem selhává v tom, že nevysvětluje autoritu první osoby. Gilbert Ryle (který je považován za ústřední postavu logického behaviorismu) se k této problematice postavil tak, že zaujal stanovisko které tvrdí, že k poznání vlastní mysli můžeme (i když to obvykle neděláme) využívat stejnou evidenci jako při poznávání ostatních myslí, a tudíž nám nic nebrání v tom, abychom mysl ztotožnili s dispozicemi k chování. Zatímco Quine existenci mentálních fenoménů nezpochybňoval, pouze je považoval za

neuchopitelné v rámci sjednocené vědecké teorie, Ryle tvrdí, že nám nic nebrání představy mysli a jejích fenoménů se vzdát. Davidson se domnívá, že pokud by interpretace propozičních postojů závisela na pouhé behaviorální evidenci, museli bychom řešit problém, jak je možné, že oblast, která se vždy považovala za východisko k ostatnímu poznání (tj. vlastní mysl), je nejhůře poznatelná, protože k poznání vlastní mysli žádnou evidenci nepotřebujeme. Ryle by si sice takové potíže nepřipouštěl s tím, že postulovat metaforu mysli jako „ducha ve stroji“ nepotřebujeme. Davidson se ovšem domnívá, že vytváření propozičních postojů z nás činí racionální bytosti, a tak se bez popisu mentálních fenoménů neobejdeme, i když připouští, že propoziční postoje nelze zabudovat do vědecké teorie, která by měla charakter přírodních věd. Davidson zdůrazňuje, že

„mentální pojmy, alespoň pokud jsou ze své podstaty intencionální, vyžadují, aby interpret zvážil, jak nejlépe dosáhne toho, aby chování interpretované osoby přetlumočil jako chování bytosti obdařené rozumem. Následkem toho musí interpret oddělovat význam od mínění zčásti na normativním základě – na základě svého rozhodnutí, co (z jeho hlediska) nejvíce zvyšuje míru racionality interpretované osoby. Interpret se při tom nemůže uchýlit k ničemu jinému než ke svým vlastním měřítkům racionality, to je samozřejmé. Vlastní normy uplatňuje nutně i tehdy, když zkoumáme svět z fyzikálního hlediska; v takovém případě se ovšem mezi pozorovanými fenomény nesnažíme objevit racionální vztahy“.⁴⁴

Davidson je tedy přesvědčen, že s připisováním propozičních postojů vstupuje na scénu rys normativity, který nás nutí považovat individua, kterým tyto postoje připisujeme, za racionální bytosti. Toto stanovisko souvisí s tím, jak chápeme samotný statut propozičních postojů, jako jsou přání, přesvědčení, doufání, obavy, apod. Davidson tvrdí, že k tomu abychom mohli tvrdit, že určitý mluvčí je o něčem přesvědčen, nám nestačí znát jeho jednoduché reakce

na stimulační podněty, nýbrž potřebujeme znát „celkový vzorec chování“. Důvod tohoto tvrzení nám poskytne bližší pohled na Davidsonovo holistické stanovisko, které platí mj. i pro oblast mentálních fenoménů. Davidson tvrdí, že utváření jednotlivých propozičních postojů závisí na celé řadě dalších postojů – pokud se tedy např. rozhodnu přestat kouřit, musím si zároveň přát přestat kouřit, musím být přesvědčena o tom, že kouření není zdravé, dále musím skutečnost, že chci přestat kouřit, hodnotit jako pro mě výhodnou, zároveň se také mohu obávat, že když kouřit nepřestanu, onemocním, atd. atd. Podobným způsobem pak musím postupovat i při připisování těchto postojů druhým, a to nikoli pouze z důvodu, že považovat interpretovanou osobu za konzistentně uvažující, racionální bytost je pro nás výhodnější, ale protože to je pro interpretační proces nezbytné. Určitý postoj mluvčího jsme totiž schopni identifikovat jako jeho přesvědčení o něčem pouze v případě, že odhalíme jeho místo v koherentní množině dalších přesvědčení, protože toto umístění do množiny přesvědčení je pro vznik jednotlivého přesvědčení konstitutivní. Viděli jsme, v rámci úvah o teorii významu, že Davidson odmítá existenci jakýchkoli pravidel, která bychom měli k dispozici ještě před započatím interpretačního procesu. Davidson ovšem vylučuje rovněž libovolný výběr z určitého počtu různých překladových příruček. V procesu interpretace promluv totiž můžeme kdykoli narazit na určité přesvědčení mluvčího, které nezapadá do sítě dalších přesvědčení, o kterých se (na základě dosavadní evidence) domníváme, že je daný mluvčí zastává. Jinými slovy musíme být připraveni kdykoli naši interpretační strategii doladit tak, aby vyhovovala nově se vyskytující skutečnosti, neboli odložit jednu překladovou příručku a použít jinou. To je také hlavním důvodem, proč nelze vytvořit vědeckou teorii o mentální oblasti, ve které by jednotlivé mentální fenomény podléhaly striktním deterministickým zákonům. O zákonech totiž můžeme hovořit pouze v rámci určité hotové teorii, kterou ovšem v oblasti připisování mentálních fenoménů nikdy nemáme a musíme si ji teprve pro daný interpretační akt vytvářet. Dalším bodem, který určuje nomologickou nezávislost mentálních

⁴⁴ Tamtéž, str. 244.

fenoménů, je jejich kauzální závislost na fyzikálních aspektech, které hrají relevantní roli v explanačním procesu mentálního. Davidson tedy tvrdí,

„že striktní zákony mohou spojovat jen takové pojmy, jejichž aplikace se opírá o stejný typ kritérií, a že proto žádný striktní zákon nemůže normativní pojmy spojit s nenormativními pojmy“.⁴⁵

Tam kde fyzikální popis vystačí s popsáním mechanismu, musíme v případě mentálních fenoménů počítat s využíváním kauzální role důvodu. Chceme-li totiž interpretovat promluvy a chování mluvčích, musíme odhalit jeho propoziční postoje, které stojí v pozadí tohoto jednání a které můžeme považovat za důvod jednání⁴⁶. Hodnota vysvětlení tohoto jednání jako záměrného jednání pak ovšem závisí na našich měřítkách objektivitu, která danému mluvčímu připišeme.

Tyto poznámky se týkaly explanační síly, kterou by striktní vědecké zákony měly mít. Dalším měřítkem vědeckých zákonů je fakt, do jaké míry dokážou predikovat budoucí události. Uvážíme-li opět holistický charakter mentální oblasti, odhalíme že v případě mentálních fenoménů možnost predikce selhává. Jen těžko se nám může podařit správně odhadnout intenzitu a charakter propozičních postojů, které budou pro následné jednání relevantní. Uvažujme následující příklad – víme (resp. jsme o tom přesvědčeni na základě bohaté evidence), že si náš přítel chce koupit auto určité značky a barvy a že jedinou překážkou proč tak dosud neučinil je, že nemá přiměřeně velkou finanční částku, kterou by mohl na koupi auta vynaložit. Jednoho dne našeho přítele potkáme a on nám sdělí, že vyhrál v loterii a hodlá tuto částku investovat do vysněného automobilu, o jehož nesporných výhodách nás přesvědčuje několik měsíců. Může se zdát, že nám nic nebrání učinit závěr, že si náš přítel daný vůz konečně pořídí. Za týden ovšem přítele spatříme, jak vyzedá z úplně jiného

⁴⁵ Tamtéž, str. 245.

⁴⁶ Tento předpoklad platí v případě, že , ve shodě s Davidsonem, přijmeme názor, že mentální fenomény nelze beze zbytku redukovat na fyzikální události. Zastávání propozičních postojů je

vozu než původně zamýšlel. Dovídáme se, že jeho přítelkyně otěhotněla a on přehodnotil svůj názor na výhody automobilu ve prospěch rodinného vozu v pastelových (dobře viditelných) barvách. Stejně tak by se náš přítel mohl rozhodnout, že dá peníze do banky, protože při hodnocení dané situace by převážil názor, že bude lépe, aby se pojistil na horší časy. S trochou fantazie bychom mohli vymyslet řadu dalších pokračování našeho příkladu, která by se lišila v závislosti na tom, které postoje našeho přítele při utváření důvodu k dalšímu jednání převážily. S tím souhlasí i Davidsonovo prohlášení, že

„i kdybychom předpokládali, že můžeme podat úplný popis všech postojů dané osoby v daném čase a určit jejich intenzitu, nemáme ještě proto důvod předpokládat, že existují striktní zákony pro předpověď toho, co tato osoba udělá v příštím okamžiku – a naopak máme dobré důvody předpokládat, že žádné takové zákony neexistují“.⁴⁷

Vrátíme-li se nyní ke skutečnosti, že jsme Davidsonovo stanovisko anomálního monismu označili za určitou verzi teorie psychofyzické identity, můžeme nyní určit, jaký druh identity Davidson zastává. Teorie psychofyzické identity se totiž obvykle dělí na silnou, typovou teorii identity (*type-type identity*) a slabou, instanční teorii identity (*token-token identity*). Typová teorie identity tvrdí, že každý druh mentální události lze ztotožnit s určitým druhem mozkové (fyzikální) události. Kdybychom tedy mohli beze zbytku převést mluvení o mentálních stavech a událostech na mluvení o neurálních procesech, mohli bychom zároveň uznat možnost existence striktních zákonů, které by tyto procesy vyjadřovaly. Podle Davidsona by nám ovšem skutečnost, že bychom mohli místo o mentálních událostech mluvit o neurálních událostech, nemohla nic říci o tom, v jakém smyslu (a z jakých důvodů) běžně o mentálních událostech mluvíme. Davidson se raději přiklání k druhé verzi teorie identity, tj. k její instanční verzi. Tato verze nám říká, že ačkoli na

pro Davidsona zdrojem objektivita a nechce-li se tedy Davidson vzdát možnosti objektivního světa, nevidí způsob, jak by se mohl vzdát propozičních postojů.

⁴⁷ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 103.

úrovni druhů můžeme mluvit o závislosti mentálních fenoménů na fenoménech fyzikálních, na úrovni jednotlivin tato závislost beze zbytku neplatí. Popisujeme-li totiž události mentálním slovníkem, nemůžeme na úrovni mozkových skutečností nalézt korelát toho, o čem na úrovni mentálních událostí mluvíme jako o intencionalitě propozičních postojů. Problémem je právě působení vnějších faktorů, které obsahy našich propozičních postojů určují a kterým (poté co Davidson odmítl existenci mentálních reprezentací) nic, co bychom mohli zjistit, kdybychom důkladně popsali vnitřní mozkové procesy, neodpovídá. Davidson tedy nahrazuje pojem totožnosti mezi mentálními a fyzikálními fenomény pojmem *supervenience*, který nám říká, že ačkoli jsou mentální události závislé na událostech fyzikálních, nelze je beze zbytku na fyzikální události redukovat. To, co se takové redukci vzpírá, je právě intencionalita propozičních postojů, bez které se v případě, že chceme interpretovat přesvědčení ostatních mluvčích, neobejdeme. Kdybychom totiž nemohli odhalit k jakým vnějším předmětům a událostem se jejich slova vztahují, nemohli bychom určit, co svými slovy míní. Viděli jsme, že schopnost interpretovat slova mluvčích ve vztahu k vnějším fenoménům, je základem pro to, abychom sami mohli nějaké propoziční postoje zastávat. Holistický charakter poznání a myšlení tedy tvrdí, že žádný druh poznání nemůže být vůči ostatním základní, protože pojem triangulace nám ukazuje, jak se všechny tři druhy poznání (tj. poznání vlastní mysli, ostatních myslí a vnějšího světa) vynořují zároveň. Davidson tuto problematiku hodnotí takto:

„Mentální události jako třídu nemůžeme vysvětlit fyzikální vědou; avšak jednotlivé mentální události tak vysvětlit můžeme, pokud poznáme konkrétní totožnosti. Vysvětlení mentálních událostí, o které se běžně zajímáme, je dávají do vztahu k dalším mentálním událostem a podmínkám. Svobodné činy člověka vysvětlujeme například odvoláním se na jeho přání, návyky, poznatky a vjemy. Taková koncepce úmyslného chování se uplatňuje v pojmovém rámci zbaveném přímého dosahu fyzikálního zákona tak, že popisujeme jak příčinu a následek, tak i důvod a čin jako aspekty obrazu lidského aktéra. Anomalismus

mentálního je tak nevyhnutelnou podmínkou toho, abychom se na jednání mohli dívat jako na autonomní.“⁴⁸

Tyto úvahy nyní můžeme použít také na řešení problémů, které se týkají obecného charakteru myšlení a racionality.

⁴⁸ Davidson, D.: Čin, myseľ, jazyk, str. 59-60, převeđeno do češtiny.

Turingův test

V souvislosti s rozvojem počítačové technologie se v rámci analytické filozofie začaly řešit otázky, které na problematiku myšlení a vztahu mysli a těla vrhly nové světlo. Tyto otázky se týkají především skutečnosti, do jaké míry lze spojovat pojem myšlení pouze s živými organismy a zda by nebylo možné vysvětlit fungování mysli jako počítačového programu, který pracuje tak, že dokáže mechanicky vyhodnocovat data vložená do jeho paměti. Odrazovým můstkem takových úvah se stala stať Alana Turinga *Computing Machinery and Intelligence*, kterou otiskl v roce 1950 časopis *Mind*. Turing v ní uvažoval o tom, že kolem roku 2000 bude možné mluvit o umělé inteligenci (byť v době, kdy vyšel jeho článek, se jevila tato možnost jako neuskutečnitelná), tj. že počítače (resp. stroje) budou schopny napodobit lidské intelektuální výkony. V této souvislosti si Turing položil otázku, do jaké míry pak budeme oprávněni říct, že „stroje mohou myslet“. Tuto otázku – *Mohou stroje myslet?* – však záhy (pro její neurčitost a neuchopitelnost) modifikoval do podoby tzv. *Turingova testu*, který říká, že v případě strojů budeme (v přeneseném smyslu) moci říct, že myslí tehdy, pokud stroj dokáže po určitou stanovenou dobu klamat lidského interpreta tak, že nebude moci rozhodnout, zda komunikuje se strojem nebo s lidskou bytostí. Toto téma záhy rozpoutalo řadu diskuzí, které stále vymezují rámec úvah současné filozofie mysli, jak se toto odvětví analytické filozofie běžně označuje. Obsahem těchto diskuzí je např. problematika toho, zda můžeme ztotožnit myšlení s tím, co můžeme pozorovat jako mechanický proces vstupů a výstupů, kterých je schopen i počítač, resp. udělat paralelu mezi tím, jak funguje mysl a jak funguje počítač, nebo zda máme raději předpokládat, že myšlení je nějak biologicky podmíněno, tudíž lze pojem myšlení připisovat pouze živým organismům, event. pouze člověku. Protože by podrobnější zkoumání těchto různorodých koncepcí vyžadovalo větší odvrácení od tématu, budu se na tomto místě zabývat pouze Davidsonovými úvahami o povaze myšlení.

Co je tedy podle Davidsona nezbytné, resp. „vyčlenitelné“ z procesu lidského myšlení, co by se muselo přidat k fungování stroje, o kterém bychom chtěli říci, že může myslet? Davidson tvrdí, že základní formou myšlení je přesvědčení⁴⁹, tudíž chceme-li určitý předmět označit jako myslící, musíme být schopni interpretovat ho jako zastávající určitá přesvědčení. Podmínkou toho, abychom něčemu (resp. někomu) mohli připsat přesvědčení, je podle Davidsona jednak skutečnost, že k tomu, abychom mohli mít určité přesvědčení, musíme mít pojem přesvědčení; a k tomu, abychom ovšem mohli mít pojem přesvědčení, musíme vládnout jazykem. Pojďme si nyní toto Davidsonovo tvrzení objasnit. Mít pojem přesvědčení můžeme, jak tvrdí Davidson, pouze v případě, že nám dává smysl uvažovat o chybném uplatnění tohoto pojmu; a o chybném uplatnění pojmu lze uvažovat pouze v případě, že jsme si vědomi rozdílu mezi našim přesvědčením a realitou na našem přesvědčení nezávislé, tj. disponujeme-li pojmem objektivní pravdy. Viděli jsme, že další podmínkou toho, abychom mohli určitý postoj identifikovat jako přesvědčení, je jeho zasazení do husté sítě dalších přesvědčení, přičemž platí, že mezi přesvědčeními existují jednak logické vztahy (tj. přesvědčení tvoří konzistentní množinu) a jednak vztahy kauzální (které poutají přesvědčení ke světu). Již nyní můžeme určit rozdíl, který lze vidět mezi tím, jak funguje např. počítač a tím, jak funguje lidské myšlení. V souvislosti s fungováním počítače můžeme (při současném stavu výpočetní technologie) mluvit pouze o syntaxi, tj. operace, které počítač provádí, můžeme popsat pomocí formálních termínů. Hovoříme-li ovšem o myšlení, musíme, podle Davidsona, uvažovat o primitivních sémantických pojmech, přičemž nejdůležitější je pojem objektivní pravdy. K tomuto pojmu dospěl Davidson modifikací Tarského T-schématu, které Davidson čte tak, že pojem splňování aplikovaný na instance T-schématu, nám vlastně říká, že abychom mohli zjistit, co slova mluvčího znamenají, musíme je vztáhnout ke světu, který je na našich propozičních postojích

⁴⁹ Přesvědčení je rovněž podmínkou poznání, držíme-li se klasické definice poznání jako zdůvodněného přesvědčení.

nezávislý. Uchopení pojmu objektivní pravdy je tedy podmínkou určení významu promluv⁵⁰.

Další podmínkou toho, aby někdo mohl být považován za myslící bytost, je skutečnost, že dotyčný disponuje jazykem. Význam, který má existence jazyka pro myšlení, si zopakujme Davidsonovými slovy:

„Stručně řečeno, důvodem je to, že dokud není základna trojúhelníku, přímka mezi dvěma aktéry, zpevněna do té míry, že může nést komunikaci propozičních obsahů, neexistuje způsob jímž by mohli aktéři trojúhelnou situaci zužítkovat při utváření soudů o světě. Jen tehdy, když je po ruce jazyk, si mohou bytosti uvědomit pojem objektivní pravdy.“⁵¹

Pomocí jazykové komunikace tedy můžeme rozpoznat ty objekty vnějšího světa, kterých se naše propoziční postoje týkají. Od počátku analytické filozofie tak jazyk plnil funkci nástroje, pomocí něhož se můžeme povznést nad subjektivní poznání. Intersubjektivita byla považována za nezbytný krok k objektivnímu poznání, které mohlo vystoupit z hlav subjektů a stát se tak kontrolovatelným a veřejně přístupným majetkem lidského společenství.

Davidson tedy činí závěr, že tam kde není komunikace, jejímž nezbytným předpokladem je schopnost interpretovat promluvy druhých, tam nelze hovořit o myšlení. Davidson se proto domnívá, že hovořit o myšlení můžeme (v současnosti) pouze v případě lidských bytostí, a to nikoli proto, že by myšlení bylo závislé na určité biologické struktuře organismu⁵², ale proto že pouze lidé si mohou uvědomovat, že mezi jejich přesvědčeními a realitou existuje rozdíl, který si uvědomujeme, když komunikujeme s druhými. Skutečnost, že se schopnost myšlení a racionality vzpírá tomu, aby bylo vysvětleno pouze jako

⁵⁰ Opačné čtení Tarského T-schématu jsme mohli zaznamenat u M. Dummetta,, který zdůrazňuje primární uchopení významu, které je teprve podmínkou pro připsání pravdivostních hodnot.

⁵¹ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 152.

⁵² To, jaká je biologická struktura lidského organismu, je výsledkem evoluce, a z toho důvodu je náhodná.

mechanické fungování organismu, dokládá Davidson následujícím myšlenkovým experimentem:

„Představme si, že blesk zasáhne mrtvý strom v bažině; já stojím poblíž. Mé tělo je rozloženo na prvky, zatímco čistě shodou okolností (a z jiných molekul) se ze stromu stane moje fyzická replika. Moje replika, Bahenní muž, se chová naprosto stejně jako já; v souladu se svou přirozeností opouští bažinu, potkává a podle všeho rozpoznává mé přátele a zdá se, že jim anglicky odpovídá na pozdrav. Usadí se v mém domě a podle všeho zdání píše články o radikální interpretaci. Nikdo by nepoznal rozdíl. Rozdíl tu však *je*. Moje replika nemůže mé přátele rozpoznávat; nemůže *rozpoznávat* nic, protože dosud nic nepoznala. Nemůže znát jména mých přátel (i když to tak samozřejmě vypadá), nemůže si pamatovat můj dům. Například slovem ‚dům‘ nemůže mínit to, co já, protože zvuk ‚dům‘, který vydává si neosvojila v kontextu, který by mu dal náležitý význam – nebo vůbec jakýkoli význam. Skutečně nevidím, v jakém smyslu by se dalo říci, že moje replika něco míní zvuky, které vydává, nebo že má myšlenky.“⁵³

Davidson využívá tohoto příkladu k tomu, aby polemizoval s Putnamem, který tvrdil, že žádní dva jedinci nemohou být ve stejném fyzickém stavu a přitom se lišit psychicky. Podle Davidsona nic takového závěru nenaznačuje, uvážíme-li, jak jedinci dospívají k obsahům svých myšlenek. Davidsonův „anomální monismus“ nám totiž ukázal, že mentální události nelze redukovat na fyzikální události. Dva jedinci tak mohou být totožní z hlediska fyzického, biologického, neurálního, atd., ale přesto se lišit v tom, jakým způsobem dospěli k obsahům svých pojmů – tj. liší se kauzální historie utváření jejich propozičních postojů. Chceme-li tedy určit obsah promluv určitého mluvčího, musíme zjistit, jakým způsobem rozumí pojmům, které se v dané promluvě vyskytují a to zjistíme tak, že odhalíme, jaká další (s danými pojmy související) přesvědčení zastává. Z toho důvodu odmítá Davidson přiznat myšlení tvorům, u kterých nemůžeme

⁵³ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 34-35.

odhalit určitou koherentní síť přesvědčení, tj. odmítá označovat pouhé mechanické reagování na vnější podněty pojmem myšlení. Závěrem těchto úvah tedy je Davidsonovo přesvědčení, že pokud lze jazyk srozumitelně připisovat pouze lidem, pak lze rovněž o myšlení uvažovat pouze v případě racionálních lidských bytostí.

Externalizovaná epistemologie

Pojďme si nyní shrnout dosavadní poznatky a zaměříme pozornost na základní rysy Davidsonovy epistemologické koncepce. Vyjděme z klasické definice poznání, která říká, že poznání je zdůvodněné přesvědčení. Tato definice se kryje s Davidsonovým východiskem k problematice poznání, tj. s důrazem, který Davidson na přesvědčení (a další tzv. propoziční postoje) klade. Dalším krokem, který Davidson učinil, byla snaha popsat proces, kterým dospíváme k našim přesvědčením o světě. V tomto bodě se Davidson snažil argumentovat ve prospěch názoru, že správné utváření přesvědčení o světě předpokládá, že pohromadě stojí tři druhy poznání, tj. poznání vlastní mysli, poznání ostatních myslí a poznání vnějšího světa. Spojitost těchto druhů poznání pak zaručuje situace (označená pojmem *triangulace*), kterou Davidson klade jako podmínku umožňující komunikaci a myšlení. Tato situace nás nabádá vidět v základech samotné možnosti poznání trojúhelník, jehož základnu tvoří dvě spolu interagující bytosti, které se vztahují k vnější realitě, která představuje vrchol trojúhelníku. Podmínkou toho, aby se z této situace mohlo vyvinout myšlení, je existence jazyka, pomocí něhož jsme schopni tvořit naše propoziční postoje o světě (s tím, že jsme si vědomi rozdílu mezi našimi přesvědčeními a realitou). V tomto bodě už ovšem musíme disponovat pojmem objektivní pravdy. Davidson je tedy přesvědčen o bytostně holistické povaze myšlení a poznání, která nedovoluje vyabstrahovat kteroukoli výše uvedenou složku poznávacího procesu a učinit z ní základ veškerého ostatního poznání. Uvažujeme-li dále o tom, jak lze naše přesvědčení o světě zdůvodnit, přiklání se Davidson k názoru, že veškerou evidenci pro zdůvodnění jednoho přesvědčení mohou tvořit jen další přesvědčení, se kterými toto přesvědčení tvoří koherentní množinu. V samotné povaze přesvědčení pak spočívá skutečnost, že kromě logických vazeb mezi přesvědčeními můžeme odhalit také kauzální vztahy alespoň některých přesvědčení ke světu. Dokážeme-li tedy rozpoznat vzájemnou koherenci přesvědčení, jsme schopni rovněž odhalit stupně evidenční podpory mezi přesvědčeními, z nichž některá jsou

vyvolávána přímo realitou. Takto je podle Davidsona možné považovat za stimuly, které vyvolávají naše přesvědčení, přímo předměty a události vnějšího světa. Tato skutečnost je hlavním důvodem toho, že Davidsonova epistemologie přijímá přívlastek externalizovaná.

Nyní se podívejme, jaká obecná kritéria Davidson na epistemologii klade, abychom pak mohli zjistit, do jaké míry se mu je povedlo naplnit. Davidson říká:

„Se správnou epistemologií totiž můžeme být realisty se vším všudy. Můžeme přijmout to, že klíčem k významu jsou objektivní pravdivostní podmínky, můžeme zastávat realistickou koncepci pravdy a můžeme i tvrdit, že poznání se týká objektivního světa nezávislého na našem myšlení a jazyce.“⁵⁴

Na tomto místě bude vhodné důkladněji uvážit v jakém smyslu Davidson pojem realismus užívá.

Tradiční pojetí realismu, které Putnam označuje termínem *metafyzický realismus*, vychází z předpokladu, že předmětem poznání je objektivní, na lidských poznávacích schopnostech nezávislá, realita. Takové pojetí realismu bývá rovněž chápáno jako „hledisko božího oka“, tj. hledisko, které zahrnuje jak poznávanou realitu, tak poznávající subjekty. V této koncepci se tedy uvažuje o poznatcích, které mají neosobní charakter a které existují nezávisle na tom, zda je někdo uchopuje či nikoli. Chceme-li uvést příklad takové koncepce, můžeme zvolit Fregovu definici *myšlenek*, kterým Frege připisuje výše zmíněné charakteristiky neosobních proposic. Problém, na který lze v tomto pojetí poukázat (a který lze rovněž najít i v ostatních koncepcích, které se kloní k tomuto typu realismu), spočívá v tom, že abychom mohli nějak ukotvit takto získané poznatky, potřebujeme zastávat určitý druh platonismu (resp. jsme nuceni postulovat určité metafyzické principy). Fregovy *myšlenky* nelze hledat v myslích subjektu, protože jsou neosobní, ani je nelze ukotvit

⁵⁴ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 159-160.

v objektivní realitě, o které mají teprve vypovídat. Proto byl Frege nucen postulovat tzv. „*Třetí říši*“, ve které spolu s myšlenkami „přebývají“ další teoretické entity a která má charakter platónského světa idejí.

Jiným druhem realismu, který se chce právě postulování metafyzických principů vyhnout, je tzv. *interní realismus*. Tímto termínem Putnam charakterizuje své pojetí, které relativizuje poznání vzhledem k našim „normám a standardům“, které odrážejí naše zájmy a hodnoty. Jedná se vlastně o relativizaci pravdy vzhledem k pojmovým schémátům. Putnam ovšem nechce tvrdit, že pravda závisí na našich poznávacích schopnostech, které máme momentálně k dispozici, nýbrž prohlašuje, že se naše normy a standardy historicky vyvíjí. Z toho důvodu tedy ztotožňuje pravdu s „ideálně opodstatněnou tvrditelností“, která se vztahuje k našim ideálním poznávacím schopnostem. Putnam tuto situaci popisuje takto:

„faktem není jenom to, že normy a standardy *měníme*, ale i to, že to často vede ke zlepšení. Zlepšení posuzované odkud? Samozřejmě zevnitř *našeho* obrázku světa. Avšak *my*, zevnitř tohoto obrázku samotného, říkáme, že ‚lepší‘ není totéž jako ‚*my* považujeme za lepší‘.“⁵⁵

K tomuto závěru dospívá Putnam proto, že se chce vyhnout stanovisku relativismu, který shledává nekorektním⁵⁶ a přitom neupadnout do osidel realismu metafyzického. Skutečnost, že poznání závisí na jazyce a lidských zájmech, tedy podle Putnama nemusí implikovat to, že se nevztahujeme k jedinému světu.

Podíváme-li se nyní na Davidsonovo pojetí realismu, zaznamenáme, že pro Davidsona jsou nepřijatelné oba výše zmíněné druhy realismu. Odmítnutí *metafyzického realismu* souvisí u Davidsona s výše zmíněným názorem, který tvrdí, že nemůžeme vystoupit ze svých přesvědčení a porovnat je se světem,

⁵⁵ Putnam, H.: *Realismus s lidskou tvář*, str. 53.

⁵⁶ Pokud relativismus tvrdí, že žádné poznání nemá absolutní hodnotu, vyvrací tím sám sebe, protože není důvod předpokládat, proč by pro relativistický názor měla platit výjimka.

jak je nezávisle na těchto přesvědčeních. Davidson ovšem odmítá rovněž Putnamův *interní realismus*⁵⁷, protože nesouhlasí s jeho ztotožněním pojmu pravdy s ideálně opodstatněnou tvrditelností. Davidson tuto skutečnost zpochybňuje slovy:

„Roste v nás však podezření, že kdyby se provedl výčet všech podmínek, za nichž je někdo ideálně oprávněn něco tvrdit, vyšlo by najevo buď to, že připouštějí možnost omylu, nebo to, že jsou tak ideální, že zcela nechávají stranou ono zamýšlené spojení s lidskými schopnostmi.“⁵⁸

Na tomto místě nezbyvá, než zopakovat to, co jsme uvedli výše, tj. že Davidson předpokládá neredukovatelný pojem objektivní pravdy, na kterém veškeré myšlení a poznání závisí. Kdybychom si, podle Davidsona, nebyli vědomi, že se vztahujeme k jediné, na nás nezávislé, realitě, nemohli bychom interpretovat promluvy druhých a sami bychom nemohli zastávat žádná přesvědčení. Tato tvrzení můžeme tedy shrnout tak, že Davidson argumentuje ve prospěch původního záměru dokázat, že jeho koncepce pracuje s *nerelativizovaným a neinterním* pojmem pravdy, díky kterému můžeme být realisty a zároveň se můžeme vyhnout chápání realismu ve výše zmíněných problematických verzích tohoto názoru.

⁵⁷ Odmítnutí interního realismu se ovšem netýká pouze Putnamovy koncepce, Davidson nesouhlasí s jakýmkoli omezeními kladenými na pojem pravdy (odmítá tedy jakékoli tvrzení, které vztahuje možnost poznání reality na přijetí určitého pojmovém schématu).

Zhodnocení Davidsonovy epistemologické koncepce

Pokusme se na tomto místě uzavřít výklad Davidsonovy epistemologické koncepce stručným zhodnocením jejích výsledků, přičemž bychom měli poukázat rovněž na její slabší místa.

Za hlavní výhodu Davidsonovy externalizované epistemologie považují skutečnost, že tato koncepce ponechává v platnosti intuitivní názor, který předpokládá existenci na nás nezávislého, objektivního světa. Tuto skutečnost ovšem nemůžeme směřovat s názorem, který existenci reality předpokládá, protože nás o ní běžná zkušenost přesvědčuje. Davidsonova cesta k přijetí objektivní reality vede namísto toho přes důkladnou analýzu procesu poznávání a procesu radikální interpretace, která (na rozdíl od běžné komunikace) probíhá v přesně stanovených, idealizovaných podmínkách. Jaroslav Peregrin v této souvislosti spojuje Davidsonovu cestu k přijetí objektivního světa s cestou adepta zen buddhismu. Peregrin říká,

„že zatímco pointou zenového tréninku, který ústí do *satori*, je překonání dualismů, které nás normálně ovládají, pointa davidsonovské analytické filosofie, ústící do *naturalismu*, je velice podobná: překonání škodlivých dualismů – v tomto případě těch, které vedou k vytváření filosofických (pseudo)problémů.“⁵⁹

Davidson tedy nejen přijímá odmítnutí dualismu analytického a syntetického (a s tím spojeného redukcionismu), které navrhl Quine, ale sám navrhuje také odmítnutí dualismu schématu a obsahu a rovněž přehodnocuje chápání dualismu subjektivního a objektivního poznání. Výsledkem jeho „poučeného“ pohledu je pak přijetí takového stanoviska, které se zdá být slučitelné s hlediskem zdravého rozumu.

Dalším důležitým bodem Davidsonovy koncepce je odmítnutí skepticizmu, kterým reaguje na tradiční epistemologickou otázku po zdůvodnění našich

⁵⁸ Davidson, D.: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita, str. 214-215.

přesvědčení o světě. Davidsonovo přijetí naturalistického stanoviska totiž odmítá fakt, že by skeptikovo stanovisko mohlo tvořit relevantní příspěvek k teorii poznání. Říká-li nám naturalismus, že se nemůžeme povznést nad poznávací proces, tj. že se poznání týká tohoto světa, který má poznávat, nemá smysl hledat zdůvodnění našich přesvědčení mimo rámec toho, co můžeme poznat. Davidson tedy odmítá uznat, že by mohl existovat nějaký privilegovaný způsob poznání, který by nám umožnil podívat se „zvenku“ na poznávací proces a posoudit, zda výsledky našeho poznání správně odpovídají světu tak, jak doopravdy je.

S Davidsonovým naturalismem však souvisí i námitka, která se týká skutečnosti, že Davidson k tomu, aby mohl uvažovat o pojmu triangulace, který je předpokladem objektivit, musí, bez předchozího prozkoumání, postulovat existenci vnějšího světa a druhých myslí. Davidson na jedné straně tvrdí, že mu při popisu procesu radikální interpretace nejde o to, postihnout skutečný proces interpretace, jak sám dokládá např. slovy:

„První z otázek není totožná s otázkou, co *skutečně* poznáváme, když dokážeme interpretovat slova druhých, protože celkem snadno může existovat něco, co jsme mohli poznat, ale nepoznáme to, něco, poznání čeho by postačovalo k interpretaci, i když na druhé straně není vůbec jasné, zda v tom, co skutečně poznáme, je obsaženo něco, co hraje při interpretaci podstatnou úlohu.“⁶⁰

Na druhé straně ovšem předpokládá běžný postoj, který, jak se zdá, souvisí s běžným chápáním toho, jaká vodítka k interpretaci používáme. Pokud by tedy Davidson chtěl být při tvorbě teorie radikální interpretace důkladný, musel by kriticky prozkoumat i předpoklady a pojmy, které při tvorbě této teorie používá. Pokud tak neučiní, pak musí jeho koncepce čelit námitkám, které mu mohou vytýkat, že se snaží vysvětlit, jak můžeme na základě našich přesvědčení uvažovat o existenci na nás nezávislé reality a zároveň už dopředu

⁵⁹ Peregrin, J.: Filosofie a jazyk, str. 129.

tuto realitu předpokládá. Touto námitkou bych ovšem nerada zastínila fakt, že samotná myšlenka *triangulace* výstižně vyjadřuje snahu, která je jedním ze scelujících charakteristik toho, co označujeme pojmem „analytická filozofie“, tj. snahu ukázat, jak může být na intersubjektivě založeno poznání objektivní reality.

Jiná námitka, se kterou se Davidsonova koncepce radikální interpretace musí potýkat, se týká Davidsonova odmítnutí konvenčně stanovených významů, tj. Davidson tvrdí, že v situaci, kdy se snažíme interpretovat slova druhých, nemáme k dispozici žádná, konvenčně stanovená, pravidla pro správné připsování významů výrazům mluvčích (taková pravidla jsou až abstraktním výtvořem jazykovědců). Námitku, kterou lze v takové situaci vznést formuloval Tomáš Marvan slovy:

„Davidson bude naopak muset čelit následující výtce: *vůči čemu* vymezí například výskyt špatně zformované věty, když teoretickou platnost obecně sdíleného jazyka zpochybnil? [...] jak odlišíme malopropismus a nonsens, jak odlišíme toho, kdo nějaký jazyk ovládá, od toho, kdo jej ovládá buď špatně nebo vůbec, bez poukazu k obecnému jazyku?“⁶¹

Pokud bychom měli najít na tuto výtku odpověď v rámci Davidsonovy koncepce, mohli bychom si všimnout dvou bodů. Za prvé: Davidson sice odmítá možnost privilegovaného užití jazykových výrazů, ale zároveň zdůrazňuje vliv sociálního prostředí na utváření individuálního jazyka (resp. jednotlivých idiolektů). Chce-li tedy mluvčí, aby jeho slova byla interpretována způsobem, jakým zamýšlí, musí brát tento sociální faktor v úvahu a používat jazykové výrazy alespoň přibližně tím způsobem, jakým se obvykle používají. Interpretace promluv mluvčího tedy závisí mj. na tom, jaké vodítko k interpretaci slov mluvčí interpretovi poskytne.

Za druhé: Davidson se snaží zmírnit důsledky odmítnutí konvenčně určených významů poukazem na kauzální působení vnějšího světa na utváření obsahů

⁶⁰ Davidson, D.: Čin, myseľ, jazyk, str. 92, převedeno do češtiny.

⁶¹ Marvan, T.: Spor o povahu jazyka: Davidson a Dummett, str. 593-594.

našich propozičních postojů. V této situaci nám pak při přiřazování významů promluvám mluvčích může výrazně pomoci právě odhalení vnější příčiny, která je pro utváření konkrétní promluvy relevantní. Tuto možnost máme právě díky skutečnosti, že vrcholem trojúhelníku, který je pro mluvčího i interpreta společný, je vnější svět.

Posledním bodem, u kterého bych se chtěla krátce pozastavit, je Davidsonovo odmítnutí jakýchkoli redukcionistických tendencí ve filozofii. K tomuto odmítnutí ho vedl pouhý fakt, že většina pokusů redukovat veškerou mnohost skutečnosti ve prospěch jednoho (nebo několika) rysů reality, pomocí kterých měly být vysvětleny veškeré další aspekty skutečnosti, selhala. Z toho důvodu je Davidson často nucen předpokládat pojmy, jejichž zavedení může být chápáno jako zbytečné rozšiřování problematiky, protože nespadají do evidence, kterou máme bezprostředně k dispozici. Takovou motivaci bychom mohli předpokládat při zavedení pojmu „objektivní pravdy“, který stojí v základu utváření našich přesvědčení o světě a tedy v základu poznání. Podobně bychom se mohli dívat i na předpoklad dostatečné racionality, kterou lze vidět v pozadí lidského (záměrného) jednání. Tyto poznámky zde ovšem neuvádím proto, abych výše zmíněné skutečnosti podrobila kritice, spíše chci poukázat na jinou věc. Fakt, že Davidson odmítá možnost redukce lidského jednání na mechanický vztah vstupu a výstupu, stejně jako omezení možnosti lidského poznání na to, co můžeme poznat prostřednictvím stimulací našich smyslů, považuji za ten správný přístup ke složité lidské problematice. To, že Davidson odmítl tuto problematiku zjednodušovat (pak by se jeho koncepce zevnitř mohla jevit jako bezsporná) a raději se zdůrazňováním složitosti této problematiky pustil na tenký led, odhalilo řadu zajímavých otázek a problémů, které se staly podnětem k dalším seriózním filozofickým diskusím.

Použitá literatura:

- Davidson, D.: *Čin, myseľ, jazyk*, Archa, Bratislava 1997.
- Davidson, D.: *Inquiries into Truth and Interpretation*, Clarendon Press, Oxford 1984.
- Davidson, D.: *Problems of Rationality*, Clarendon Press, Oxford 2004.
- Davidson, D.: *Subjektivita, intersubjektivita, objektivita*, Filosofia, Praha 2004.
- Davidson, D.: *True to the Facts*, The Journal of Philosophy, 66, 1969.
- Descartes, R.: *Úvahy o první filosofii*, Svoboda, Praha 1970.
- Fajkus, B.: *Současná filosofie a metodologie vědy*, Filosofia, Praha 2003.
- Filosofický slovník* (kol. aut.), Nakladatelství Olomouc, Olomouc 1998.
- Frege, G.: *Myšlenka. Logické zkoumání*, In.: *Scientia & Philosophia*, 6, 1994.
- Frege, G.: *O smyslu a významu*, In.: *Scientia & Philosophia*, 4, 1992.
- Hříbek, T.: *Externalismus aneb vytrvalost kartezianismu*, In.: *Filosofický časopis*, 50/3, 2002.
- Kolář, P.: *Pravda a fakt*, Filosofia, Praha 2002.
- Koťátko, P.: *Význam a konvence*, In.: *Filosofický časopis*, 45/4, 1997.
- Marvan, T.: *Externalismus, pojmový relativismus a třetí dogma empirismu*, In.: *Filosofický časopis*, 50/3, 2002.
- Marvan, T.: *Spor o povahu jazyka: Davidson a Dummett*, In.: *Filosofický časopis*, 45/4, 1997.
- Nosek, J.: *Mysl a tělo v analytické filosofii*, Filosofia, Praha 1997.
- Orenstein, A.: *Quine, Willard van Orman*, In.: *Organon F*, 8/1, 2001.
- Peregrin, J., Sousedík, S.(ed.): *Co je analytický výrok*, Oikúmené, Praha 1995.
- Peregrin, J.: *Donald Davidson: boj s „mýtem subjektivit“*, In.: *Filosofický časopis*, 47/2, 1999.
- Peregrin, J.: *Filosofie a jazyk (eseje a úvahy)*, Triton, Praha 2003.

- Peregrin, J.: *Kapitoly z analytické filosofie*, Filosofia, Praha 2005.
- Peregrin, J.(ed.): *Obrat k jazyku: druhé kolo*, Filosofia, Praha 1998.
- Peregrin, J.: *Úvod do analytické filosofie*, Herrmann a synové, Praha 1992.
- Peregrin, J.: *Význam a struktura*, Oikúmené, Praha 1999.
- Putnam, H.: *Realismus s lidskou tváří*, In.: *Co po metafyzice* (ed. J. Peregrin), Archa, Bratislava 1997.
- Quine, W.V.O.: *Epistemology Naturalized*, In.: *Ontological Relativity and Other Essays*, Columbia University Press, New York 1969.
- Quine, W.V.O.: *Hledání pravdy*, Herrmann a synové, Praha 1994.
- Quine, W.V.O.: *Od stimulu k vědě*, Filosofia, Praha 2002.
- Ramberk, B.: *Osvětlit jazyk, osvětlit jazykem: interpretace a rozumění u Gadamera a Davidsona*, In.: *Filosofický časopis*, 51/4, 2003.
- Russell, B.: *Logika, jazyk a věda*, (ed. K. Berka, L. Tondl), Svoboda, Praha 1967.
- Russell, B.: *Poznání založené na obeznámenosti a poznání založené na deskripci*, In.: *Filosofický časopis*, 49/5, 2001.
- Sobotka, M.: *Humova skepse*, (předmluva), In.: *Hume, D.: Zkoumání lidského rozumu*, Svoboda, Praha 1972.
- Valenta, L.: *Problémy analytické filosofie*, Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003.